

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

Kaj Lykkes Fald

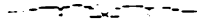
med dets Forspill og Følger,

(Tidsbilleder fra det syttende og attende Aarhundrede)

tildels efter utrykte Kilder

ved

N. Masmussen Søfilde.

Odense.

Forlagt af Hempelſke Boghandel (S. F. Helm-Petersen).

1876.

Printet i Høens Stiftsbogtrykkeri hos S. G. Dreger.

Kaj Lykkes Fald

med dets Forspil og Følger.

Gaa lille Bog, i Verden ud og vandre
Laalmodig om deri, saa langt du kan!
Dg taber du dig snart blandt tusind andre —
Saa tab dog ej derover din Forstand!

(Baggefen.)

Forord.

Fra min Barndom har jeg hørt adskillige Sagn om Kaj Lykke. Især har en Fortælling tiltrukket sig min Opmærksomhed. „Kaj Lykke — saa fortælles der — fik engang Lyst til et Par smukke unge Gopper, som tilhørte en af hans Hovbønder. Bonden vilde nødig af med disse Dyr, da de vare af hans eget Lillæg, men for sin Herres Villie maatte han bøje sig. Og uden at underhandle med Bonden om Prisen befaler Kaj Lykke sin Ridefoged at skille Bonden af med disse Gopper. Der gaar et helt Aar hen, i hvilken Tid denne ofte forhører sig hos Ridefogden om Betalingen, men hver Gang faar Grovheder i Stedet for Penge. Saa ser han en skøn Dag sine Gopper, de to dejlige Dyr, græsse i „Staalma“. Tanken om at det var hans egne, bevægede ham til at tage dem med hjem; men nu blev Ridefogden vred, faar Bonden tiltalt, dømt og hængt som en Tyv“.

To Forfattere G. A. Lhyregod og S. S. F. Friis have hver paa sin Maade novellistisk behandlet dette Sagn, og paa min Anmodning have de begge velvillig meddelt mig deres Kilder: Den første har selv hørt Sagnet fortalt ved Brahetrolleborg, da han 1848 som Frivillig deltog i

Krigen, og knyttet det til hvad Lillelund har meddelt derom i sin Kirkehistorie. Den anden har hentet sit Emne i Rothes „Danske Mænd og Kvinders Eftermæle“. Dette i Forening med de spredte Træk, jeg havde indsamlet om et Justitsmord ved Brahetrolleborg 1661, Peter Børtings Uenighed med Kaj Lykke m. m., bevægede mig til at søge de originale Kilder. Ved at forespørge i Gehejmearkivet om de gamle Tingbøger for Rankauholms Birk, der hverken fandtes i Svendborg Amts, Fyns Stiftsamt eller Landsoverrettsarkivet, uagtet de ifølge kongelig Ordre af 12. Septbr. 1663 ved Birkets Inddragelse bleve afleverede paa Odenfegaard, fik jeg den behagelige Meddelelse, at disse ikke fandtes, men derimod alle de forønskede Oplysninger til Sagen mod Kaj Lykke, hans Ridefoged, Birkfoged og Delefoged m. m., som alt sammen stod til min behagelige Afbenyttelse. Med en overordentlig Forekommenhed lod Assistent Kand. mag. Fr. Krarup gjøre Uddrag af en hel Del vigtige Aktstykker for mig og vedblev endog, efter at Trykningen var paabegyndt, at sende mig værdifulde Meddelelser. Ved et Besøg i Hovedstaden arbejdede jeg videre paa Emnets Fuldsørelse, og det er fra Gehejmearkivets Samlinger: Domme og Tingsvidner, Indlæg i adskillige Sager, saavel som Tegnelser og Registre fra hin Tid, at Materialierne i det væsentligste ere vundne for Afsnit I, II, III og IV. Afsnit V er derimod mere en Frugt af Svendborg Amts Tingbøger og Afsnit VI hentet i Brahetrolleborg Godsarkiv.

Saaledes formedes denne lille Bog. Høje og Lave

have raft mig Haanden til dens Fuldførelse. Foruden Hr. Krarups højst værdifulde Medvirkning, har jeg modtaget værdifulde Bidrag af Hr. Lærer S. Sjørgensen i Ristrup fra hans Uddrag af fynske Tingbøger og mangt et venligt Bink af Stedets Politimester, Hr. Birkedommer Krause. Fra Rigsarkivar M. Birkeland i Kristiania har jeg modtaget de værdifulde Meddelelser om Peter Børtning og hans Forhold i Norge. Til Slutning har Professor ved Kjøbenhavns Universitet Dr. C. Paludan Müller værdiget Manuskriptet et omhyggeligt Gjennemsyn og opfordret mig til at lade det komme frem.

Saaledes sendes denne lille Bog ud i Verden. Kan den flare et mørkt Punkt i vort Lands indre Historie, da er Uren ikke min, men tilkommer hele vor Embedsstand, der med saa stor Beredvillighed aabner Udgang for Arkivernes skjulte Skatte, ogsaa for Forskere udenfor de Lærdes Kreds.

Fleninge d. 10de Januar 1876.

Indhold.

I.

Indledning Side 1. Kaj Lykkes Ungdom 3. Peter Børring 4. Kaj Lykkes Tilhøjeligheder 7. Sofie Abelsdatter 8. Brevet til hende 9. Kaj Lykkes Uenighed med P. Børring 10. Børrings og Hans Lavridsens Strid 11. Kaj Lykke lægger sig der imellem 12. Peter Børrings Hævn 16.

II.

Sagen mod Kaj Lykke 17. Dom 19. Eksekution 23.

III.

Sagen mod Hans Lavridsen 25. Han dømmes og hænges 27.

IV.

Kontrafag 29. Sagen for Højesteret 38. Votering 39. Genrettelsen 46.

V.

Haagerup Skrivergaard 47. Børring som Amtsforvalter og Herremand 53. Gjelstovs Udplyndring 56. Børring som Raadmand i Odense 68. Børring i Kjøbenhavn og Norge 70. Hans Slægt 71.

VI.

Højesteretsfag om Haagerup Skrivergaard 72. Anmærkninger 86.

Kaj Lykkes Fald,

med nogle historiske Oplysninger fra hans Tid,

ved N. Rasmussen Sokilde.

I.

Enhver skøn Somfru hun ønskede sig,
Gud give, Kaj Lykke vilde bejle til mig.

Kong Kristian den fjerdes Krige havde svækket Landets Velstandskilder i en mærkelig Grad, og hans sidste kostbare Krig med Sverig tømte Landets Statskammer saa grundigt, at man næppe fik Opgjørelserne ordnede, før den næste Krig stod for Døren. Man havde i flere Aar travlt med at pantsætte og udlægge Kronens Tordegods til de mange, dels Penge- mænd, dels Ridsmænd, Officerer og Borgere, som havde „forstrakt Landet i den forløbne Fejde“, derom vidner endnu Landets Skjøde og Pantebøger fra hin Tid. Det meste af Kronens Gods gik tabt og kom ikke mere tilbage. Saa kom den ulukkelige „treaarige svenske Fejde“, hvor Karl Gustav udførte sit ustandselige Sejerstog over de danske Der og banede Vejen for den ny Tidsalder, Gnevoldsmagten maatte fremfalde. Den gamle danske Adels økonomiske Forfatning havde faaet sit Grundstød, og de før saa rige og velhavende Adelsflægter levede nu de fleste Steder i trange Kaar. Det lød nu snart kun som et Sagn iblandt dem, at deres Bedsteforældres

Brudeklædning: Guldskrud og Perledragten, kunde have en Værdi af henved tusinde Tønder Bly. Og kun Mindet om Adelens gyldne Tider stod bevaret i de mange stolte og stærke Herresæder, Tiden efter Reformationen havde fremkaldt. Men foruden Landets Krige, uheldige Handelsforhold og Kristian den fjerdes mange Foretagender hjalp Adelen selv til at nedbryde sin egen Velfærd ved den paa hin Tid overhaandtagende Drukkenskab. De fattige Bønder, der efter Krigen tog til Takke med de øde og halv nedfaldne Boliger, kunde ikke engang brødsøde sig selv, langt mindre yde Landgilde eller Skatter. Hertil kom flere særdeles ufrugtbare Aar, der efterlod sine sørgelige Følger paa det haardt prøvede Folk og bidrog yderligere til at forøge Esterveerne af den ulykkelige Kamp imellem de nordiske Broderfolk. Mangen en Adelsmand havde nu maattet pantsætte sit Herresæde med tilliggende Tordegods til Pengemænd og Spekulanter, for Størstedelen Borgere fra Hamborg, Kjøbenhavn og andre Byer eller Ridesfogder fra Herregaardene her i Landet, og saa kom først de illemme Bondetider frem, som Tiden forud havde forberedt, og de fik fast Fod her i Landet, thi de ny Herremænd besad ikke den gamle Adels mere befindige Fremfærd mod Bønderne. De bortforpagtede næsten alle Begne Hovedgaardene, og disse Forpagtere handlede ofte grusomt mod Bønderne, som nu snart ikke stod højere end Oldtidens Trælle.

Det var saa meget mere sørgeligt, som man før Krigen havde en sund og kraftig Bondestand, der satte en Værdi i at værne om Oldtidens Anseelse for Ringene, pleje Retten, ja endog føre deres Sager frem for Kongens Rætteting. Men selv hvor en Adelsmand af den gamle Slægt endnu sad uafhængig paa sin Gaard, hans hellige Fædreneavn, viste hans Foged, der ofte var Forpagter af Hovedgaarden, en hidtil ukendt Myndighed over Hovbønderne og Driftighed

og Selvraadighed over for sit Herfskab. Saadan en Ridefoged var Peter Børting ved Rankauholm, det nuværende Brahetrolleborg, hvis Myndighed og Dristighed gif saa vidt, at han, trods sin Herres Befaling og Udvarsel, ikke tog i Betænkning at lade en Mand uskylbig føre til Galgen og tilfidsst heller ikke betænkte sig paa at styrte samme sin Herre, den bekjendte Kaj Lykke, fra en højt anset Stilling i Samfundet til en dødsdømt, æreløs Forbryders. Den ulykkelige Adelsmands Skæbne er kjendt, men de nærmere Omstændigheder ved hans Fald: hans egen Fogeds Hævnjerrighed som den nærmeste Anledning, har hidtil ligget skjult i de gamle Tingbøger og i Gehejmearkivets Samlinger. Det er disse mærkelige Brydninger, hvor Enevoldsmagten tronedede i sin første Sejersrus, og hvor den raa Fogedstand med sine Þenge hævede sig over den lærde men fattige gamle Adels, paa hin Tid da et løst henkastet, ubefindigt Ord var nok til at stemple og dømme den ansete adelige Ridder som Majestætsforbryder, uden at tage i Betænkning hvad Tjenester den ulykkelige havde ydet, da Fjenden og Faren truede Land og Konge.

Adelsmanden Kaj Lykke var en Søn af Frands Lykke til Overgaard, der efterlod sin rige Arv til de to Børn, Kaj og Christence. Man veed ikke med Bestemthed, hvad Aar han er født, men der menes 1623 eller nogle Aar senere.¹⁾ I sin Ungdom gjorde han Tjeneste som „Herremand“, det vil sige Kammerjunger hos Kong Kristian den fjerde, hvor han rimeligvis ved sit indsmigrende Væsen havde skaffet sig Anseelse hos det smukke Kjøn, skjønt han næppe selv var den Skjønhed, hvorom der er talt og skrevet saa meget. Ved Kongens Død ser vi ham i en Forbindelse med Korfits Ulfeldt, som vistnok næppe har behaget den tilkommende Konge, Hertug Frederik. Blandt de Ankeposter, som senere fremkom mod Ulfeldt, var ogsaa den skaanselløse Behandling af Kongens

sidste Maitresse, Bibekke Kruse, som han haanlig lod bortføre fra Rosenborg, saa snart Kongen havde luffet sine Dine; hertil skal han have brugt Kaj Lykke, hvilket senere paadrog denne en Udfordring af Fru Bibekkes Søn, Ulrik Chr. Gylde-løve, da han traf Kaj Lykke i Hamborg 1652. At slaas med saa forvoven en Krigsmand som Gylde-løve, havde han ingen Lyst til. Han skal da først have tilbudt en Hest, om Sagen kunde forliges, men da dette ikke lykkedes, forlod han i største Skyndsomhed Hamborg og efterlod en tom Undskyldning.²⁾

Omtrent ved samme Tid, eller maaske nogle Aar tidligere, da han allerede 1649 kjøbte Tordegods fra Nassebølle, havde hans Fader overdraget ham Herresædet og Hovedgaarden Ranzauholm til Bolig og Brug, og Kaj Lykke boede her flere Aar før Faderens Død og opførte i denne Tid en hel ny grundmuret og teglhængt Ladegaard, der den Gang ikke havde sin Lige i Landet. Endnu knejser dens mægtige Mure med Aarstallet 1655.³⁾

I dette Aar døde hans Fader, og han arvede nu Gissel-feld, Ranzauholm, Flintholm, Rødkilde, Hverringe, Hverringeholm, Estruplund og noget Strøgods i Nørre Sylland vurderet tilsammen for 5,275 Ldr. Skk.⁴⁾

Ved samme Tid som Kaj Lykke overtog Styrelsen af Ranzauholm, træder Faderens Ridfoged Peder Pedersen fra sin Bestilling, og den unge Herremand tager en ny Foged ved Navn Peter Børting. Man har ment, at det var en Lyfker, efter de Fortællinger, man har om Bondeplageriet i Kaj Lykkes Tid; men det er vist neppe saa, thi Peter Børting skrev saa godt dansk som nogen Foged paa hin Tid, og at han var streng, meget streng mod Hovbønderne, Skovtyvene og enhver, der ikke kunde betale deres Landgilde med paaløbende Opmaal og Renter, det var et Særkjende

paa enhver dngtig Ridefoged i det syttende Hundreedaars sidste Halvdel. Men foruden en ualmindelig Strængighed mod enhver, der ikke bogstavelig vilde følge sig efter hans Hoved, var han baade hadefuld og hævnjerrig mod den, der en Gang vovede at byde ham Trods. Samtiden frygtede ham værre end den Onde selv, og der var tilvisse ogsaa Grund til Frygt for hans Brede. Et Egempele skal saaledes stilles frem. Med Urtegaardsmanden paa Løjtved havde han rimeligvis haft nogen Uenighed, om ikke før, saa en Dag i Julen, det var den 29de December 1657, da han ved Sundtofte By traf sammen med tre Mænd, Søren Ladefoged, Didrik Trompeter og Rasmus Rasmusen fra Ranzauholm. Hvad der havde været dem imellem, skjønnes ikke, men henimod Aften kom Peter Børting med sine tre Ledfagere ind paa Løjtved, hvor de strax yppede Trætte med Urtegaardsmanden, som Trompeteren først angreb, siden overfaldt de ham i Forening og slog ham til Jorden, og da Fogden paa Løjtved kom ind i Borgstuen, laa de alle over ham, Peter Børting drog ham i Haaret, og Rasmus Rasmusen havde med sin dragne Kaarde givet nævnte Urtemand et farligt Stik igjennem Hjernesfalten, der saa Dage efter havde Døden til Følge. Løjtved Foged begjærede nu Arrest paa de forovne fremmede, men det brød Peter Børting sig ikke om, i det han med sine „Helte“ samme Nat forlod Gaarden, uagtet den var omgiven med „Grave og Planter“, og Portene vare laasede. Ranzauholmerne slap dog heldig fra denne Udaad, thi den myrbedes Slægtninge maa sikkert have fundet det klogest at tie med Skaden, eftersom det var Ranzauholms Birketing, man maatte søge, og her havde Peter Børtings Svogerskab med Birkefogden, som senere skal vises, al ønskelig Indflydelse. Det fjendtlige Udfald kom desuden ret til Pas, saa der i hele to Aar

ikke blev holdt Ting, hverken ved Under- eller Overret, og siden optog man ikke en saa „ubetydelig Sag“. ⁵⁾

Kaj Lykke var en slet Husholder med den rige Arv, han havde modtaget efter sin Fader, i det han paa mange Maader viste sin flotte Side frem. Bygningerne ved Ranzauholm havde slugt en Del Penge, og næppe var han færdig hermed, før han opførte en stor grundmuret Hovedbygning med Korsstue og Kjælder samt en stor Dynelade ved Gaagerup Skrivergaard til sin Nidfoged Peter Børring. ⁶⁾ Saa kom den ulykkelige Svenskekrig, hvor han gjorde store Opofrelser, saaledes at han endog hvervede en Mængde Ryttere til sit Regiment for egen Regning og fik derved en Fordring paa Staten paa 32000 Rdl., der aldrig blev ham betalt. ⁷⁾ Da man saa igjen fik Fred og Ro i Landet, var hans Gaarde tildeels ødelagte og Bønderne ude af Stand til at yde Landgilde og Høveri. Det synes dog, at de fynske Godser Ranzauholm, Brændegaard, Flintholm, Rødfilde og Gjelstov blev længe sfaanede, navnlig fordi den snilde Foged forstod at tinge med de svenske Officerer, som han skaffede de mange Behageligheder, Ranzauholm kunde frembyde. Han gjorde sig en Ære og en Fordel af at beværte dem paa bedste Maade og oplyser senere at have uddelt henved 52,000 Maaltider paa Ranzauholm, men han fortalte dem naturligvis ikke, at han havde ladet et stort Parti Flæsk og Smør kjøre ud i „Mørke Skov“ og gjemt det i en dyb Gule, der endnu bærer Navn af Smørhulen. Han betalte ligeledes enhver Fordring, der stillede til Bønderne i hele Omegnen, thi det var kun de færreste af dem, der var i Stand til at betale deres Del med egne Midler, og derved fik han store Pengesummer til gode, som han saa efter Krigen havde travlt med at faa indtrævede igjen.

Man siger om Kaj Lykke, at han sværmede især for to

Ling, og det var smukke Piger og smukke Heste. Der er noget sandt i disse Ord, thi hans Forkjærlighed for Heste drev ham til at holde henved 70 ved sit Herresæde Rankauholm. Ved en Registreringsforretning ved Fogedskiftet i Foraaret 1661 talte man „33 Hopper og 33 Hesteflodde, Hoppesoler og Markflodde“ foruden de 4 af Delefoged Hans Lavridsens Foler, som var modtagne paa Foder, og som han havde i Sinde at kjøbe, hvis de fik tilstrækkelig Udvilning, saa at han kunde bruge dem for sin Postvogn.⁸⁾ Til disse Hestes Dressur og Pasning holdt han en Del Folk under en dygtig Berider, der havde en „fri Gaard“ (den Gaard i Fleninge, som nu ejes af denne Afhandlings Forfatter). Og Christian Berider Møller var en meget betydelig Mand, hvis Segl og Bomærke, en springende Hest med eller uden Rytter findes under en Del Skjæder fra hin Tid. Det var ogsaa den af hans lønede Tjenere, der havde den største aarlige Løn, Christian Berider fik hele hundrede Rigsdaler, samt 1 Rdr. 2 Skpr. Rug og 4 Skpr. Byg maanedlig, i „Maanedstoft“, medens Ladefogden kun fik 20 Sldr., Kjælderjvenden og Trompeteren hver 16 Sldr., Koffepigen 12 Rdr. og Røgteren 3 Rdr.

Kaj Lykke er allevegne fremstillet med stor Tilbøjelighed for det smukke Kjøn. Naar Sagnet siger, at han holdt en Kreds af unge smukke Piger i sit Hus, saa kan vi med historisk Visshed tilføje, at disse skjønne havde deres Sovestue ved Siden af hans, og det var et prægtig udstyret Bærelse, der ligesom „Kirkestue“ og det tilstødende „Kajs Sovestue“ var helt omgivet af forgyldte Friser, medens Gulvet var lagt med brune Fliser.⁹⁾ Vi kan fremdeles tilføje, at hans Forhold til en af disse unge Piger, der var i hans Tjeneste paa Rankauholm, Soffi eller Sofie Abelsdatter, blev en medvirkende Aarsag til hans Ulykke. Men

det er saa omtrent, hvad vi kan sige om ham i denne Retning; thi den Række af Fribreve, der er udstedte paa Bøndergaardene i hans Tid, om det end udtrykkelig tilføjes „for Mandens og navngivne Kones Levetid“, beviser ikke stort. Det eneste mistænkelige Fribrev er givet til Peder Jensen Drejer for ham og hans Kone Catharina paa en Gaard i Nybo. Han blev en velstaaende Mand ved sit Fribrev, paa samme Tid som hans Naboer succedede i Fattigdom og Usjelighed, men Catharina Pe'r Sensens, eller Catharina Pe'r Bildhuggers, itod ogsaa højt hos sin forrige Husbonde, Kaj Lykke; det var et af de første Steder han tyede hen, da han efter Krigen vendte tilbage til Ranzauholm. Han havde Tid til at tale med hende, men ilde Tid til at tale med de Bønder, der meldte sig i hendes Gaard (nuværende Lystgaard) for at tale med ham.

Sofie Abelsdatter, som i flere Aar var i Kaj Lykkes Tjeneste paa Ranzauholm, blev almindelig antagen for hans Elsterinde. Hun var ogsaa klædt som nogen Abelsfrue, bar hvidgraa Kamelhaars Kjole, Odders Muffe, Silkestrømper og fine Sko. Men da Nygterne om hendes Forhold til Kaj Lykke blev hende for paatrængende, „da Folk hende til værste estertalte“, skrev hun til sin Husbonde, som den Gang opholdt sig i Kjøbenhavn, og lod ham vide, at hun ikke længer kunde blive i hans Tjeneste, hun maatte drage fra ham. Herover greb han til Pennen for at overtale hende til at blive. I Brevet, der er dateret Kjøbenhavn d. 12te April 1656, kom han til at fremsjøre fornærmelige og krænkede Beskyldninger mod Dronningen og hendes Forhold til Kammer-tjenere og Lakejer*.) Men Sofie Abelsdatter drog alligevel

---

*) En Afskrift af nævnte Brev, der ikke hidrører fra Gehejme arkivet, hvor Originalen findes, men under Forsegling,

fra Ranzauholm, og det skete med Kaj Lykkes Willie, maasse endog med hans Tilskyndelse, i det hun blev gift med Ridefoged Peter Børting, der endnu samme Sommer fik rejst en ny Hovedbygning ved sin Gaard i Haagerup, tildeels paa Kaj Lykkes Bekostning, thi de stod begge i Yndest hos deres Herre. Men saa kom den ulykkelige „Svenske Fejde“, der gav Ridefogden Anledning til at handle paa egen Haand med sin Herres Penge, og paa den mærkelige Maade, at medens Kaj Lykkes Rigdom Aar for Aar svandt ind, blev

er tilfældigvis kommen mig for Dje, og jeg benytter derfor Lejligheden til at meddele det her, efter nævnte Afskrift, der skal hidrøre fra afdøde Cand. Seidelins efterladte Papirer.¹⁰⁾

Silsen med Gud vor Herre.

„Kjære Soffi Abelsdatter, haffuer jeg bekommeth eders breff, hor aff ieg erfarer att I icke vill være længer i mitt Hues orsagen dett di eder dett til værste estertaller, saa tør I icke lægge eder fng for dett, naar I ved eder fri, I schulle høre huad di taller om vorres Dronning, at hendes Lakeier legger i mett hinder, huilckett och vell er sanden effter di att hun gjør sig hel gemen mett dem, tør di saa talle om hinder saa tør di och vell tale om eder, bliffuer i kun I mit Huus er jeg en ærlig mand, dett sehall aldrig fortryde Eder; — lader mig nu se att I roder Peitter tell at se effter mit beste och gaffn, jeg kommer veift heim met dett første, beder Peitter att han lader mig vide hortt al tingect till staaer hiemme, om grassuieren haffuer begyndt at arbeide, ieg ved icke vad han teinker ieg haffuer icke saatt breffue fra ham i lang tid, naar Gud vill Jeg hjem kommer (sie) schal ieg fortelle eder alle hande baade om f. bh. och f. Augusta, och vill hermed haffue eder Gud befalet G. Kjøbenhaffven d. 12 April 1656.

Kæje Lycke.

(opskrift)

Ærlige og gudfrøttige Pige Sofie Abelsdatter dette breff ubi egen hand.“

Ridefogden mere og mere velhavende, og da Kaj Lykke efter Krigen vilde se lidt tilrette med „Pejter“, fandt denne sig fornærmet derover, og nu var Vensskabet brudt.

Paa samme Tid som Kaj Lykke begyndte at misbillige Ridefogdens egenraadige Fremfærd, hævdede han en anden Mand, Hans Lavridsen i Nybo, først til Delefoged (hvis Hverv det var at forfølge ved Retten de Tjenere, som Herremanden vilde have tiltalt), og siden hævdedes den samme Mand til andre betroede Poster. Hans Lavridsen var saaledes Delefoged ved det under Rantzauholm hørende Gods, der havde haft Birkeret lige siden Holmeklosters Belmagts Dage; og det var en Mand, der ikke brød sig stort om den mægtige Ridefoged han faldt da ogsaa i dennes Unaade. Men Kaj Lykke paaskjønnede hans Trofskab derved, at han, i den ved Krigen slutning udbredte almindelige Nød, modtog fire Foler (unge Heste) paa Græs og Foder hos sig. Det krænkede naturligvis den stolte Ridefoged, der havde Heste og Orne paa Græs allevegne, hvor det lod sig gjøre, og de to Fogder kom nu snart i aabenbar Uenighed med hinanden; Hans Lavridsen blev paa alle mulige Maader efterstræbt, saavel af Peter Børting som af hans værdige Husfru Sofie Peter Børtings eller Sofie Abelsdatter. Der fremkom saaledes Bidnesbyrd for, at hun 3 Uger før Pintse 1660, havde forbudt enhver at give Hans Lavridsen Studsmaal, det vil sige, vidne for ham i de Stridigheder, der førtes imellem begge Fogderne. Allerede d. 8de Juni førtes Hans Lavridsen af Peter Børting for Rantzauholms Birketing, hvor Delefogden strax mærkede, at der ikke var noget godt at vente for ham, da han saa, at Birkefogden ej vilde lade ham vederfares nogen Ret, men alene føje sin Svoger Peter Børtings Billie. Og for yderligere at føre Sagen frem til sin Fordel, drager Peter Børting straks efter til Kjøbenhavn, hvorhen han efter-

fulgtes af Hans Lavridsen, og medens de begge havde søgt ind paa Kajs Gaard paa Rjøbmagergade, træffer vi Peter Børting en Morgen for sin Herres Seng at fremføre „grove og skalkagtige Bedrifter mod Hans Lavridsen“, medens denne laa paa sine bare Knæ ved Døren, og ifølge Vidnesbyrd af Orfeus Grefse, senere Ringskriver ved Salling Herredsting, „forbandet sig, ønsket og sagt: at saa mange Djævole skulde fare i ham, som der var Sandskorn under hans Knæ og ganske Krop, om han var skyldig i det, Peter Børting havde fortalt Husbonden“. Peter Børting fremdrog imidlertid en med 19 Punkter forsynet Klage, der gik ud paa, at Hans Lavridsen paa ulovlig Maade havde tilvendt sig Fordel, dels ved Penge, som han paa forskjellig Maade skulde have modtaget af andre, dels ved Bistader, Heste, Føl, Foder osv. og endelig ved aabenbart Tyveri og Bedrageri mod sin Herre, ja fremførte endog Vidners Erklæring imod ham, Vidner, som rimeligvis var loffede og truede til denne Færd af den mægtige Ridesfoged. Da disse Beviser var fremlagte, blev Hans Lavridsen ganske modfalden, græd og klagede sig, hvortil Kaj sagde: „Nu ser jeg, Du er en Tyv og en Stjelm, og at Djævelen har faaet Magt over Dig, men er der endnu en ærlig Blodsdraabe i Dig, saa sig Sandhed, saa vil jeg endnu benaade Dig paa dit Liv.“ Og nu erklærede Hans Lavridsen i sin Angst og Nød, ifølge nævnte Vidnesbyrd, alt det for Sandhed, som Peter Børting havde fortalt.

Paa samme Maade findes Vidnesbyrd i Sunds Herreds Ringbog fra adskillige Mænd i Sundstrup og Omegn, at de havde indbetalt Penge til Hans Lavridsen som denne ej havde afleveret til Peter Børting, ligesom der ogsaa førtes Vidnesbyrd for, at en af de Foler, for hvilken Hans Lavridsen var bleven hængt, var tillagt i Raahuset, det nuværende Pilskus. Men disse Vidnesbyrd fremkom først efter Hans Lavridsens

Død, hvor man jo havde let ved at fremføre Higt til Undskyldning for paadragen Restance.

Da Hans Lavridsen senere var kommen til Ro og havde talt med sin Herre, har han rimeligvis modtaget Peter Børtings Klage til Erklæring, thi under 20de Juni, medens han endnu var i Kjøbenhavn, gjendrev han hvert enkelt af disse Klagepunkter, og begge Fogderne vendte tilbage til deres Hjem. Nu begyndte Peter Børtning først for Alvor at drive Sagen frem mod Hans Lavridsen, hvem det lige saa lidt tillodes at fremkomme med sine Indlæg i Retten, som det blev ham tilladt at faa sine Vidners Udsagn tilføjet Tingbogen, hvorfor han ingen anden Udvej saa, end at bede om et kongeligt Beskjærmelsesbrev mod den „grusomme“ Ridefoged. Samtidig hermed sender Hans Lavridsen en Erklæring til sin Husbonde i Kjøbenhavn med Bøn om Bistand mod Ridefogdens Efterstræbelser. Som Svar derpaa sender Kaj Lykke under 8de Juli en Skrivelse til Peter Børtning, hvori han anker over Ridefogdens Fremfærd; navnlig fordi Kongen maa have faaet et daarligt Begreb om Retstilstanden paa Godsset, og befaler Peter Børtning „intet at foretage sig mod Hans Lavridsen, før han selv kommer hjem og gjør ham ansvarlig for, hvad der sker i Mellemtiden.“ Det hedder saaledes blandt andet i nævnte Brev: „Jeg havde aldrig troet, at Du kunde give Dig hen til saadan Galsskab og skammer mig, at jeg skal høre saadan uhyrlig Procedure, som Du begynder paa, at Du selv stræber ham efter Livet, medens din Kone sætter os andre ud derpaa. Se Dig for, jeg skal snart komme hjem, og saa skal enhver vederfares Ret.“

Paa samme Tid meddelede Kaj Lykke i et Brev til Hans Lavridsen, at han har befalet Peter Børtning at lade Sagen mod ham fare, indtil han selv kommer hjem og kan afgjøre den, og opfordrer Hans Lavridsen til snarest mulig at møde

sig paa Gisselfeld for mundtlig at meddele ham, „hvad han iøvrigt skriver om.“ Men inden disse Breve naar over til Rantzauholm, ja endnu før de blev affendte fra Kjøbenhavn, havde Peter Børtning allerede i Tillid til sin Husbondes Medhold, uden Rald og Barsel, faaet sin Svoger til at fælde en Dom paa Hans Lavridsens Vre og Liv og givet den beskreven uden at den var indført i Ringbogen, ligesom der en Uge senere blev fældet 2 Domme over Hans Lavridsen, begge daterede Rantzauholms Birketing d. 13de Juli 1660, hvorved han dels dømmes i sin Husbondes Naade og Unaade og dels dømmes fra sin Boslod, som tilbødtes hans Herstab. Derefter lagde Birketogden Beflag paa Hans Lavridsens Gods og konfiskerede en Del Breve og andet mere.

Da Kaj Lykke fik Underretning om, hvad der trods hans Forbud foregik ved Rantzauholm, sendte han under 30te Juli s. A. et aabent Brev til alle sine Tjenere, hvori han befalede, „at ingen af dem maa tilføje Hans Lavridsen nogen Overlast, men enhver, der har noget at fordre hos ham, skal lovlig søge ham ved Retten.“

Peter Børtning trodsede fremdeles sin Herres Befaling og vedblev, ifølge en ny Skrivelse fra Hans Lavridsen af 12te Aug., at drive Sagen imod ham. I denne Skrivelse hedder det bl. a: „Han forbyder Bønderne at vidne for mig, og Ringsvidnerne indeholde alt andet, end hvad Vidnerne have sagt. Ved denne Fremgangsmaade forhaanes al Retssikkerhed paa Godset, og mit Liv soever i Fare.“ Da det var ved hans Omhu for Kaj Lykkes Liv, at han havde paa draget sig denne Forsøgelse, beder han Kaj Lykke om at komme hjem inden d. 22de Aug. eller blot sende en Skrivelse til Landsdommeren og forlange Sagen udsat eller lade den henvise til Sjemtinget, saa at der kan bevises hvor ulovlig

Processen er ført og tilføjer: „Sker intet af dette, vil jeg være redningsløs fortabt.“

Det saa nu mørkt ud for Hans Lavridsen, hvis Kaj Lykke ikke snart kom hjem til Rangkauholm. Med dette Haab for Dje samler han sig endnu til Forsvar for at gjendrive de mod ham fremsførte Vidner, i det disse selv tilbøds fragif, hvad de havde vidnet mod ham i Retten, eller i det mindste forandrede deres Udsagn. I Hans Lavridsens Gjenfvar til de mod ham afhørte Vidner hedder det blandt andet, at Hans Simmesen aldrig havde beskylldt ham for at have taget Vi-itader, og det omfprugte Føl havde han kjøbt af ham og endog givet ham 2 Skpr. Rug til. Hans Lavridsen i Maby og Rasmus Pedersen i Pejrup havde aldrig sagt de dem tillagte Ord, Mogens Sjørgensen i Dure, havde kun vidnet at Hans Lavridsen havde kjøbt en Hest af ham, som han straks havde betalt. De Fagsted Mænd havde beskylldt ham for at have været med den svenske Salvagarde for at plyndre. Det modbevifer Hans Lavridsen, i det han oplyfer, at han maatte ledsage „Salvagarden“ til Fagsted for at tinge med Mændene om at beskytte deres By tilligemed Nybo. At disse tog en Hue og noget mere Løj med sig, da de ikke kom til Enighed med Fagsted Bymænd, kom ikke Hans Lavridsen ved. Iblandt Peter Børtings Klagepunkter var ogsaa en Beskyldning for et Læs Hø, som Hans Lavridsen havde hentet paa Flintholm, men Høet havde han Lov til at hente, da han maatte holde 2 Rideheste. Han var bleven beskylldt for at have taget et nyfødte Føl hjem, fra Marken, som tilhørte Kaj Lykke, men han svarer hertil, at det vel var saa, men at Føllet kom med hans Heste hjem, og at han strax meldte det for Ridefogden, og faaledes gjendriver den ene Klage og det ene Vidne efter det andet, og det gav ham Mod til under 24de

Aug. 1660 at fremsføre sin skriftlige Klage over Birkefogden og hans ulovlige Handlemaade for Fynbo Landsting.

Igjennem Landsdommer Hen. Powisch til Høllufgaard blev der nu udsærdiget en Stævning til Fynbo Landsting over Birkefoged Jens Pedersen i Nybygt i „Anledning af nogle falske og forræderlige Domme som han sin Svoger Pejter Børting til Billie har fældet over Hans Lavridsen“. Da der ikke er givet Kald og Barsel til disse Domme, ligesom de ej heller er indførte i Tingbogen, og da de spotter al Lov og Ret, saa mener Hans Lavridsen, at de bør være magtesløse og Jens Pedersen straffes. Fremdeles gjaldt denne Stævning Peder Pedersen i Maby, Peter Børting og hans Fuldmægtig Mogens Willumsen og Peder Pedersen Degn.

Den Opmærksomhed, som Sagen nu vakte, bevægede Kaj Lykke til at komme hjem, og af Frygt for at Birket, paa Grund af en saa ulovlig Procedure skulde miste sin Frihed, forbød han Sagens Forsølgelse til Landstinget, og udnævnte som Birkeherre nogle Dommere, der ganske frikjendte Hans Lavridsen. Nu blev Jens Pedersen affat fra sin Tjeneste som Birkefoged, og Naboen Anders Pedersen blev meddelt Fuldmagt under 30te Novbr. til at betjene Birkefogdens Bestilling paa Rantauhølm's Birketing. Samtidig blev Hans Lavridsen efter Kaj Lykkes Befaling overdraget Tilsynet i Laden og i Skoven. „Han skulde være en af de fire Mænd, der skulde være tilstede i Laden, naar Kornet maales, føre Bog over det og sørge for at det kastes, renses, maales og bæres op i rette Tid og paa rette Maade.“ Endvidere skulde han være tilstede ved Skovudvisningen og paase, at alt gif rigtig til.

At dette Nederlag maatte krænke den ærefjære Ridefoged er let at forestille sig. Her til kom, at han nu var

afvæbnet fra at komme Hans Lavridsen til Livs, netop da Svænnen stod sunklende for ham stærkere end nogensinde.

Da Kaj Lykke nu engang havde brudt overtvært med sin Ridefoged, opstod der Uenighed imellem dem, dels om nogle Mars Regnskaber og dels om Godssets Forvaltning under Krigen og i den Tid Kaj Lykke havde været fjærnet fra Rantzauholm, som der foran er peget paa. Men da Peter Børting mærkede, at Kaj Lykke agtede at gjøre Sagen til Gjenstand for en Kommissions Kjendelse, saa meddeler han sin Herre, at han ønskede det samme, og vi møder her det mærkelige Tilfælde, at de begge i Forening søger om Medfættelse af en Kommission til at paakjende deres Strid og gjøre dem Ret imellem. Den hertil bestiktede Kommission kom til at bestaa af Chr. Urne til Søgaard og Henrik Markdanner til Rønningesøgaard paa Kaj Lykkes og af Peder Brockenhus til Norstov og Borgmester Jens Madsen i Nyborg paa Peter Børtings Begne. Kommissionens Kjendelse er ikke tiltrækkelig kjendt, men Kaj Lykke havde ikke længere Brug for sin dygtige og snilde Ridefoged, thi han gav ham sin Uffted til 1ste Maj 1661. Nu var Maalet fuldt for ham. Med en Svængærrighed der søger sin Lige, vendte han sig nu mod sin Herre, af hvem han tidligere havde nydt saa meget godt. Han betænkte sig ikke længer paa at bruge den Trumf, han paa sin Kones Begne havde paa Haanden, hint fem Mars gamle Brev, der rimeligvis igjennem Statholder Gabels Haand fandt Vej til Hovedstaden.

II

„Men Lykken hun er en underlig Evold,
hun leger med Folk saa mangefold“

Grundtvig.

Det varede kun en kort Tid, efter at Peter Børting var bleven affat, før Sagen mod Kaj Lykke var i fuld Gang, og endnu ikke fuldt tre Maaneder der efter saa han i sin Angst ingen anden Udvej, end ved et ydmygt Brev til de i Sagen mod ham ansatte Kommissærer Rankau og Gabel at tilstaa sin Forbrydelse mod Majestæten, men beder dem tillige ved deres formaaende Forbøn at stille Kongens retfærdige Brede. Brevet er dateret Kjøbenhavn d. 28de Juli 1661 og lyder saaledes:

Hans høj grevelige Excellence
og Højtærede Hr. Rentemejster!

Efter som jeg underkrevne af allerstørste Uforsigtighed imod Hans Kongelige Majestæt, min allernaadigste Herre og Konge, saavel som imod det ganske Kongelige Hus mig desværre udi højeste Maade udi Drukkenskab groveligen haver forset, og formedelst begangen læsæ Majestatis Crimen (Majestætsforbrydelse) og Usandsfærdighed mit Liv, Ære og al Formue forbrudt: da indflyr jeg herved til Eders høj Grevelige Excellence, og til min højtærede Hr. Rentemejster og beder paa det allerndmyggeligste og tjenstvilligste, at de vilde vel gjøre og hos Hs. fgl. Majestæt Dette saaledes allerunderdanigst søge at formilde, paa det min grove Forseelse ikke maatte examineres, meget mindre efter mine Meriter straffes, men langt mere jeg for saadan Livs og Æres Straf allernaadigst forskaanes. Min Formue anlangende, da tafter jeg den herved allerunderdanigst og gjerne til Hs. fgl. Majestæts Fødder, allerunderdanigst forhaabendes Hs. fgl. Majestæts derudi ej heller efter min Fortjeneste, men med

høj kongelig Naade og Barmhjertighed, derudi saaledes forfarer, paa det jeg mit Livs Underholdning kunde beholde og ikke med min fattige Hustru i aller største Armod og Elendighed skulle geraade. Saadan høj kongelig og af mig ufortjente Benaadning vil den allerhøjeste Gud Hs. fgl. Majestæt igjen belønne.

Hans Høj Grevelige Excellence
og Hr. Rentemeisters tjenstvilligste
og ydmygste Tjener

Kaj Lyffe.

Foranlediget ved denne aabne Selvangivelse og Bøn-faldelse henvendte Rantzau og Gabel sig d. 30te Juli til Kongen med en affattet Forskrivning, efter en forud med Kaj Lyffe gjort Aftale, hvorefter han skulde betale en Bøde af 100,000 Rdr. hvorfor han gav Pant i Sisselsfeld og Rantzauholm, og i saa Henseende havde han tilbudt at betale 10,000 Rdr. inden 14 Dage, 10,000 i Septbr. 30,000 i Oktober, 20,000 Rdr. til 1ste Maj 1662 og Resten til den næstfølgende 1ste Marts. I Udfættet til denne Panteforskrivning hedder det, at Sisselsfeld, som forud var pantsat for 16000 Rdr. paa ny pantsattes for 3000 Rdr. og at af Rantzauholms omliggende Herregaarde var fun Rødfilde pantsat for 7000 Rdr. hvorfor disse Godsar kunde sættes i Pant for 70,000 Rdr.

At Rantzau og Gabel tog sig af Kaj Lyffe, og at de nærrede godt Haab om at saa nævnte Forskrivning bragt i Stand, iess endvidere deraf, at de endog havde udfærdiget en kongelig Ordre, stilet til dem selv, der oversat fra tysk Lyder saaledes:

Kjære Hr. Greve og Rentemeister.

„Som I vel vide har Kaj Lyffe ved en vis Skrivelse forvirket Liv, Vre og alt Gods, saasom vi nu ved hans vemodige Skrivelse til Eder er bleven bevæget til, ikke alene

at lade ham beholde Livet og Æren, men ogsaa af Hensyn til hans Frue ikke at berøve ham alle Midler til Livets Op- hold, skulde I underhandle med ham om den Eder bevidste Sum og Termin og tage en forsvarlig Obligation af ham derfor, samt i øvrigt slutte med ham angaaende de andre Eder berjendte Konditioner og endnu i denne Dag bringe saadant til Ende. Hvor imod I paa Bore Begne have at tilfige ham Pardon for denne Gang for saadan grov Forfeelse. Og ville Vi ganste indemnisere og holde Eder skadesløse for denne Kommission.¹¹⁾

Kjøbenhavn d. 30te Juli 1661."

Men hverken nærværende Brev eller Forstrivningen vandt Kongens Underskrift, af hvilken Grund Brevet henligger uden Underskrift i Gehejmearkivet, saavel som i det Aftryk deraf, som findes i danske Magazin. Det hele Forsøg strandede altsaa paa Kongens eller maaste paa Dronningens ubøjelige Sind. Rantzau og Gabels Forbøuner var frugtesløse, de hidrog kun til at drage Sagen længere ud, og til at Kaj Lytke saa Sagen i sit værste Lys, saa han ved den mindste Bevægelse fra Hoffets Side kunde rede sig til Flugt. Det var først en Maaned senere, at man ved Stævning indfaldte den ulykkelige Adelsmand at møde for Højesteret d. 2den Septbr. for, andre til Afsty og Exempel, at lide Dom paa Tre Liv og Gods. Men Dagen før denne Stævning var udfærdiget, det var d. 24de August, var han bleven hvistet i Dret „at alle gode Forhaabninger maatte glippe“; han tog derfor skyndsomt Flugten over til det nu svenske Skaane og undgik derved en haanlig Død.

Efter den kongelige Befaling maatte Dommen falde nævnte Dag. Dens Forhandling varede fra Kl. 9½ om Morgenen, til 7½ om Aftenen. Generalfiskal Søren Kornerup paastod „Kaj Lytke til Rantzauholm, der i Dag var indstævnet

for den højeste Ret, at lide og undgælde paa Vre Liv og Guds efter sin grove og uforstammede løgnagtige Forseelses Beskaffenhed, som han selv skriftlig havde bekendt og tilstaaet." Desuden at der særlig maatte tages Hensyn til, at han har angivet sig som Majestætsforbryder, at han ved at flygte bort selv har taget Sagen paa sig og dømt sig uværdig til al Raade.

Kaj Lykkes Hustru Fru Allegaard Gylbenstjerne, Enke efter Chr. Friis til Kragerup, med hvem han 1660 var bleven gift, lod oplæse et skriftligt Indlæg paa egne og indstævnte Egtefælles Begne, hvori hun bevidner sin Ustydighed og bønfaaldt Kongen om Raade for sig og sine umyndige Børn. Hun beder Kongen ej at optage hans Bortrejse i Unaade, der ene var sket for at skaffe Penge til Beje — navnlig de hundrede Tusinde Rigsdaler, han havde afforderet om med Rankau og Gabel, ligesom han desuden stadig plagedes af sine Kreditorer for at skaffe Penge, derfor var hans Rejse nødvendig. Og da han ikke var paalagt at blive til Stede i Landet, saa formenter hun, at Majestæten vilde lade Raade gaa for Ret. Det frugtede hun derhen, at hun fik de 20,000 Rdr., hun havde indført i Boet.

Højesteret vilde ikke dømme Kaj Lykke paa hans egen skriftlige Bekjendelse alene, men forlangte den bevist, og derfor maatte man afbryde Mødet og optage et nyt Møde om Eftermiddagen, og nu maatte det Brev frem, som han for fem Aar siden havde skrevet til Sofie Abelsdatter paa Rankauholm. Men det blev læst for lukkede Døre. Dets Indhold, som tidligere er meddelt, var jo en blodig Årcenkelse af Dronningens Vre, og naar man tog Hensyn hertil, maatte ethvert saadant Rygte slaas til Jorden, thi det var en Beskyldning, som kunde svække de kongelige Børns Legitimitet og i Tilfælde af et Omvæltningsforsøg have uberegnelige Følger.

Efter nøje Samraad i Retten blev endelig den med spændt Opmærksomhed ventede Dom oplæst, den lød paa, at Kaj Lykke som Majestætsforbryder havde forbrudt Ære, Liv og Guds, i det han selv med egen Haand havde tilfæstet sin Forbrydelse og befeglet samme med sin Flugt; „Han bør saaledes degraderes fra al adelig Ære, hans Baaben sønderbrydes af Bøddelen, og naar han træffes, skal han miste sin Hals, og hans Hoved sættes paa en Stage, efter at hans højre Haand først er afhugget. Siden skal hans Formue være hjemfalden til Kongen.“¹²⁾

Endnu samme Dag faar Tørgen Bjelke, Offe Schade, Willum Lange og Christen Steensen, Befaling til at indstævne alle Kaj Lykkes Debitorer og Kreditorer for at faa deres Fordring og Skyld opgjort, paafjendt og give enhver rigtig Fyldest og Udlæg. Det var et meget betydeligt Arbejde, der paalagdes denne Kommission. Store Værdier og mange Fordringer kom i Betragtning. Hele det indbragne Guds og Formuen løb op til en Værdi af 439,342 Rdr. Heraf var hans 10 Tordegodsfer regnet for en samlet Værdi af 371,742 Rdr., nemlig Rantzauholm 81,400 Rdr., Brændegaard 4,493, Flintholm 13,772, Rødkilde 18,470, Svørringe 37,503, Gjelstov 17,426, Hærridslevgaard 29,220, Gisselfeld 94,509 ~~Svørringsholm~~ Svørringsholm 60,480 og Estruplund 14,469 Rdr. Hertil en Gaard i Kjøbenhavn, regnet for 8000 Rdr., en Gaard i Kjøge og en i Faaborg samt Løssøre, Indbo, Besætning og Sæd paa de forskjellige Herregaarde, særlig paa Rantzauholm, Gisselfeld og Alborghus. Blandt hans øvrige Ejendele vare en mægtig Guldfjæde til 1208 Rdr., pantsat til Margrete Tørgen Fyren i Kjøbenhavn. Men vare hans Ejendomme af stor Værdi, selv om de end havde lidt en Del ved Fjendens ødelæggende Haand, saa var hans Kreditorer mange og deres Fordringer ingenlunde smaa. Der paafjendtes og udbetaltes

429 forffjellige Fordringer i udlagt Tordegods og andre Bærdifager for ialt 282,574 Rdr., saa den største Del af det samlede Tordegods blev splittet ad til de mange forffjellige Panthavere. Foruden Gisselfeld Gaard og Gods, noget Tordegods og Løssøre i Sjælland beholdt Kongen kun Rantzauholms Slotsbygninger, Hovedgaarden, nogle Smaaskove og en lille Del af Godset.

Kommissionens omfattende Arbejder blev først tilendebragte i Foraaret 1662, men da Generalfiscalen gjorde nogle Indvendinger angaaende Chr. Friis's Gjæld, blev Udlægget Tid efter anden forhalet, indtil Kongen i Foraaret det følgende Aar bestemte, hvorvidt samme Gjæld skulde godtgjøres, og Slutningen blev forfattet og indleveret i det kongelige Skatkammer den femte Maj 1663, dog havde mangan en Pant-haver allerede tidligere faaet sine Udlæg ordnede.^{1 3}

Samtidig med Kaj Lykkes Domfældelse, udgik der Befaling til Fogden paa Gisselfeld, at han skulde lade tærste Rug til Sæd og varetage Gaardens Drift og Forvaltning paa eget Ansvar. Allerede to Dage efter at Dommen var affagt, mødte de kongelige Kommissærer paa Gisselfeld at foretage Indførsel i de fleste Ejendomme og lægge Beslag paa de Beholdninger af Sæd, Penge og hvad der i øvrigt fandtes.^{1 4)}

Paa Rantzauholm, hvor Kaj Lykke mest opholdt sig, naar han ikke boede i Kjøbenhavn, havde man endog beslaglagt, registreret og forseglet alt, strax efter at han havde forladt Landet, i det en foreløbig Kommission, Henrik Lindenov, Thyge Below, Jens Lassen og Knud Reventlow, allerede mødte her den syvogtyvende August, og blev der syv Mænd stærke i tre Dage. Daværende Foged, Thyge Henriksen, har opgivet i sine Regnskaber, hvad disse uventede Gjæster fortærede. Det var just ikke Smaating, man maatte lave til: 1 Fjerd. Nødefjød, 3 Lam, 4 Høns, 1 Otting Smør, foruden Boghvedegryn Kryderier og adskillige andre Ting, dertil 2 Rdr. Vin, $\frac{1}{2}$

Bot franskt Brænderin og 1 Pd. godt Ol. Kommissærerne vare her igjen fra den 13de til den 16de November med 8 Vognheste. Siden opholdt Generalfiscalen sig „selv tiende“ her paa Gaarden med Heste og Vogne og „fortærede en Del Levnetsmidler og Fourage“. ¹⁵⁾

Den 4de Septbr. — to Dage efter at Dommen var affaagt — skete Executionen paa Kaj Lykkes Vre, paa det „grønne Gemak“, i mange hundrede Tilskueres Paasyn. Herolden tog Kaj Lykkes Vaaben, som var malet paa en Tavle af Træ, og bød den tilstedeværende Bøddel at faste det til Jorden og træde derpaa til evig Banære for hans adelige og menneskelige Vre. Derefter skete Executionen paa det Billede, der skulde forestille Kaj Lykke, da man ikke kunde faa fat paa hans Person. Det var et Billede, udskaaret af Træ, der maatte være bestilt til dette Djemed, forinden Dommen var affaagt, hvilket vidner om en uroffelig Fasthed hos Kaj Lykkes Modstandere. Billedet var malet med blegt Ansigt, sortebrun Paryk, som Kongen havde givet 4 Rdr. for, fin Kammerbugts Skjorte, sorte Raskes Klæder, nemlig en vid Kjortel, vide Byxor med Silkebaand om, store Haandklapper, et stort Klæde om Halsen, hvide Sko paa Fødderne og hvide Sandsker paa Hænderne, alt paa samme Maade som Kaj Lykke plejede at være klædt. Da Raskerknægten bar denne Figur ud af det blaa Taarn, var der fasthæftet paa den et stort Papir, hvorpaa stod skrevet: „Kaj Lykke er dømt af den højeste Ret for Majestætsforbrudelse.“ Saa lagde man Billedet paa Sluffen, paa hvilken Raskerknægten red paa en hvid Hest, og førte det til Retterstedet paa Slotspladsen, hvor 400 Fodfolk og 200 Ryttere vare tilstede tilligemed en stor Mængde nysgjerrige Tilskuere, hvoriblandt hele den kongelige Familie, der havde taget Plads i Slottets Binduer. Man fulgte selvsamme Former, som var det et

levende Menneſte, løsnede Halskluden, og bandt den for Øjnene. Derefter lagdes Billedet paa Blokken, og Bøddelen afhuggede den højre Haand og kaſtede den paa Jorden, derpaa Sovedet med tvende Hug, medens Bøddelknægten tog ved Haaret og kaſtede det imellem Benene paa Billedet, ſom atter blev ſlæbt paa Sluffen igjennem Byen til Gammeltorv, hvor Sovedet og Haanden nagledes til en Pæl, bevogtet af 8 Muſteterer. Billedet laa i nogle Dage i Huſet hos Skarpretteren, ſom foreviſte det for Penge, men ſiden blev det begravet under Galgen.

Den ulykkelige Kaj — thi Navnet Lykke kom nu ikke mere paa Papiret i Frederik den Tredies Tid, maatte ſom en hjemløs Flygtning vandre om i fremmede Lande af Frygt for Spejdere, ſaaledes opholdt han ſig en Tid lang i en ſimpel Tjenſtedrengs Klæder hos en Præſt imellem Sølvitsborg og Chriſtiansſtab, indtil Kong Kriſtian den femte i Maret 1679 gav ham Lov til at komme tilbage. Han levede ſiden i Stilhed hos ſin Frue paa Biſtrup i Jylland, indtil hun døde 1694, og da der ingen Huſeholdning blev holdt paa Biſtrup, ſom tilfaldt hans Steddatter Sofie Amalie Friis, anviſte denne ham Ophold paa Bramminge, efterſom han ſelv ikke ejede det mindſte. Da han havde boet her nogle Aar, væltede hans Vogn en Vinteraften 1702, da han kjørte hjem fra Endrupholm, og han kom ſaaledes til Skade, at han døde tre Dage derefter. Hans Jordefærd foregik i al Stilhed, og hans Kiſte henſattes i Begravelfen under Bramminge Kirke. Siden er der ſket Forſtyrrelſe i nævnte Begravelſe, ſaaledes at endog hans Soved uden Tilladelse er ført til Kjøbenhavn og forceret det anatomiske Muſeum. Ved Oldgransftermødet fremkaldte Kaj Lykkes Soved en intereſſant Underſøgelse, i det det ikke findes at have den Form, der er Betingeſe for Skjønhed i vore Dage, og ſkal være et Beviſ for, at han virkelig ikke har været en

faa stor Skjønhed, som man har fortalt saa meget om — han havde et Hoved som en Idiot.¹⁶⁾

III.

„Sæ dæer, Grænder dø,
jels dæer man ligervis;
eet reed jeg, som aldrig dæer:
Dom over hver Død.“

S a v a m a a l.

Peter Børtning havde nu faaet en fuldstændig Hævn over sin Herre, som havde standset Sagens gode Gang mod Hans Lavridsen; der stod nu kun tilbage at faa en lignende Dom over den dristige Delefoged, og det lykkedes kun alt for vel. Uagtet Peter Børtning nu havde taget Ophold paa Ulriksholm, saa „vaagede han dog over Hans Lavridsens Fremtid,“ i det han allerede ved sin Fratrædelse som Ridesfoged ved Rantzausholm havde lagt Snarer for hans Fod.

Som foran bemærket havde Hans Lavridsen fire Foler paa Græs og Foder paa Kaj Lykkes Gaarde, først paa Rantzausholm, senere paa Flintholm, hvorfra de formedelst Skab blev sendte til Gjelskov for at kureres af en Hestedoktor i Hillerslev. Uden at Hans Lavridsen vidste deraf, havde Peter Børtning indført nævnte Foler paa den Inventarieliste, der afleveredes ved Majdag 1661 til den ny Foged Thyge Henriksen. Da der nu blev Græs og Grøde, og Hans Lavridsen havde Brug for sine Sopper, afhentede han dem ved Gjelskov, og som han bestandig paastod med sin Husbondes Vidende og Billie, og han beholdt dem i længere Tid, „i 12—14 samfulde Uger,“ uden nogen Tiltale. Men da der i Anledning af Sagen mod Kaj Lykke foretoges en Registreringsforretning af de dertil forordnede Kommissærer allerede den 27 August, endnu inden

Dommen var falden ved Højesteret, gjorde man Fordring paa de Foler, som Hans Lavridsen havde taget bort derfra, eftersom de var indførte baade paa Peter Børtings og Thyge Henrikfens Liste. Og da man vel og havde fortalt dem, at Kaj Lykke havde bedet Berideren at have Tilsyn med nævnte Foler, om han kunde faa et Spænd af dem til sin Postvoagn, bandte Kommissairerne paa, at han skulde levere dem tilbage igjen.

Dommen faldt, alt Kaj Lykkes Gods blev tilkjendt Kongen, og Hans Lavridsen havde nu ikke længer sin Herre at støtte sig til, medens Peter Børtning snart kom i høj Anseelse hos de kongelige Kommissairer, saa at han endog under 2 Novbr. 1661 modtog Udnævnelse baade som Generalinspекteur eller kongelig Forvalter over Kaj Lykkes fradømte Godser og som Ritmester i Fyn. Og da der nu under 27 Novbr. udgik en kongelig Befaling til Generalfiskalen at begive sig til Kaj Lykkes fradømte Gaarde for at undersøge Tjenernes Forhold, „hvorvidt noget er bortført fra Gaardene og i saa Fald straffe ethvert Underslæb,“ blev Hans Lavridsen øjeblikkelig sat fast, medens den i Jens Pedersens Sted ansatte Birkefoged, Anders Pedersen i Nybygtaarde, fjernedes, og Jens Pedersen indsattes paa ny. Generalfiskalen tog sig nu af Sagen, og man gjorde fort Proces med den ulykkelige Hans Lavridsen.

Peter Børtings alt for velvillige Svoger maatte nu afsige en ny Dom over Hans Lavridsen, som han grundede paa sine tidligere affagte Domme af 6te og 13de Juli 1660, hvorefter Hans Lavridsens Boeslod, med Indbegreb af de paa-gjældende Foler, var tilbødte Kaj Lykke. Hans Lavridsens Bøn om Naade, saa vel som hans Tilbud om at rømme Landet, blev ikke modtaget. Til at dømme i Sagen tilligemed Birkefogden udnævntes otte Mænd, nemlig: Poul Nielsen, Mads Lamand og Hans Lavridsen i Haagerup, Henrik Hansen

af Grønderup, Mads Mikkelsen og Jep Hansen af Gjerup og Rasmus Rasmussen af Fleninge. Disse otte Mænd, som var udnævnte af Birkfogden, bad om otte Dage til at sætte sig ind i Sagen, men Birkfogden henviste dem herom til Generalfiskalen, som bød dem at gaa ned og lade Lingskriveren oplæse for dem, hvad der var passeret, og saa dømme Hans Lavridsen til Galgen, „og hvis de undlod dette, skulde de selv blive dømt fra deres Boslod som Hans Lavridsens Medskyldige.“ Birkfogden dikterede derpaa Dommen sagte for Birkfiskriveren, satte sit Segl under og forlangte, at de otte Mænd skulde gjøre det samme. Da de vægrede sig herved, sagde han, at han indstod for alle Følger og bevægede dem saaledes til at vedkjende sig det Justizmord, der blev en Følge af den inden Rantzausholm Birketing den 22 Novbr. 1661 affagte Dom. Til denne Højtidelighed havde P. Børtning indbudt Landtingsfiskriver Søren Naur til Landkilde, i det han mindede ham om, under 18 Novbr., „at det er Hans Lavridsens Domsdag førstkommende Fredag, det sker ved Rantzausholm og Hillerslev Kirkegaard*) saa højt, at en Ko kan bisse under hans Begravelse med Halen i Bejret.“ Peter Børtning venter at Søren Naur møder og beviser Hans Lavridsen den sidste Ure. Dommen selv lyder saaledes:

„Da Hans Lavridsen har borttaget 4 Toler fra Kaj „Lytkes Gaard Gjelskov, hvilke Toler vare Kaj Lytke „tildømte ved en Dom, som Hans Lavridsen har ladet „ustævnet, og da disse Toler findes anførte paa Inventari- „Listen over Kaj Lytkes Gods, og Generalfiskalen er „beordret til at lade straffe efter Loven, enhver der uden „Lov og Dom har bemægtiget sig noget af Kaj Lytkes

*. Metterstedet var i Hillerslev Sogn.

„Bo, saa bør Hans Lavridsen lide til Galge og Gren
„og hans Boslod være hjemfalden til Kongen.“

Udstedt af Lens Pederfen i Nybøgt, Birkfoged til
Rantzausholms Birketing den 22 Novbr. 1661.

Da denne Dom oplæstes for Hans Lavridsen, bad han om Opsættelse af Sagen, for at han kunde søge om Naade, og tilbød at rømme Land og Rige, hvis han maatte beholde Livet, men alle Bønner vare frugtesløse. Han havde nydt Sakramentet samme Morgen som hans Dødsdom faldt, og Sognepræsten havde foreholdt ham, at hans Dødsdag stundede til; men den var snarere oprunden, end han selv havde tænkt paa, thi den næste Morgen tidlig førtes han til Galgen, hvorhen den gamle Sognepræst Hr. Rasmus (Rasmus Hansen Smed) ledsagede ham og paa sit Embeds Vegne trøstede ham af Guds Ord, medens „han selv bodfærdig erkjendte at være en Synder, og at han som tidligere tilstaaet paa ulovlig Naade havde tilvendt sig Hø og Græs, men at han var uskyldig i det, som han her var anklaget for, efterdi de omtvistede Foler var af hans eget Tillæg og stedse til denne Dag havde tilhørt ham.“ Hans Bønner om Udsættelse, for at faa Sagen for højere Ret, blev ej heller agtede, men det hele blev besvaret med en hurtig Execution. Og 6 Dage derefter blev hans Lig begravet under Galgen.

IV.

„Birkefogden burde efter Loven opjæmle den henrettedes Ben og lide samme Død som den uskoldige og siden have sin Boslod forbrudt til Hans Lavridsens Børn.
Chr. Gabel.

Et Par Maaneder efter Hans Lavridsens Henrettelse satte hans Enke Pernille Rasmusdatter Sagen i Gang paany, efter at hun havde gjort et Laan paa 20 Rdlr. af Cort Plom, hvilken Fordring denne senere overdrog til sin Møster Karen Mester Christens i Odense. Hun havde nu forladt Nybo og taget Ophold i sin Fædrenegaard Falledgaard Kværndrup Sogn hvorhen hun med Hans Lavridsen allerede var ryet i Sommeren 1661, da denne ikke længer havde sin Husbonde at støtte sig til.¹⁷⁾ Det var ikke Peter Bøtting Sagen gjaldt, ham turde man næsten ikke røre ved, men det var Birkefogden og Generalfiskalen, man vovede at søge. Men Generalfiskalen fører Sagen over paa Birkestriveren, og under 7de Febr. 1662 resolverer Kongen paa Generalfiskalens Andragende, at Thyge Henriksen (Foged paa Ranzauholm) bør tiltale Striveren, som har begaaet store Forseelser ved Protokollen og forordne en anden Skriver i hans Sted, medens Sagen staar paa. Under 5te April s. A. bliver nævnte Skriver Peder Pedersen, der tillige var Sognebegn, ved et nyt kongeligt Brev affat fra sit Embede, idet der var fremkommet saadanne Oplysninger „at Skriveren ved Ranzauholms Birketing ikke længer sit Embede skal kunne betjene.“ Og da Generalfiskal Søren Kornerup ikke kunde saa Sagen hurtig nok fremmet, befaler Kongen, „at Sagen uden videre Ophold skal føres til Doms efter de 6 Ugers Forløb da vores Generalfiskal i vore Interesser mærkelig forhindres ved Sagens Ophold.“

De 8 af Birkfogden udvænte Meddomsmænd havde allerede fragaaet deres Meddelagtighed i H. Lavridsens Hænderrettelse, og i saa Henseende afgav de i Begyndelsen af Foraaret den 4de Marts 1662 deres Erklæring til Landstinget, hvorved de klagede over Generalfiskalen og Birkfogden, at de uden tilstrækkelig Overvejelse af Sagen bleve tvungne til mod deres Villie at undertegne Hans Lavridsens Dødsdom. Denne Bending af Sagen behagede ikke Kornerup, hvorfor han begjærer, at der strax gives Ordre til Landstinget, at de strax og endelig dømmes, som de vil forsvare for Højesteret for at stoppe Munden paa min Charge's Hædere. Og fra den Tid af udsteder Pernille Hans Lavridsen den ene Kaldseddel efter den anden, til Salling Herredsting, dels til Vidner, hvis Erklæring hun afstjæde, dels til Generalfiskal Søren Kornerup paa Ranzauholm, Thyge Henriksen, Peder Pedersen Degn og Birkfoged Jens Pedersen m. fl. d. 1. de Marts søger Anders Sjørgensen Bager om at føre Professen for Hans Lavridsens Enke. Under 2den April forhverves et Sognevidne af Kværndrup Sognemænd, der gave Hans Lavridsen det Skudsmaal, at han stedse havde opført sig ærlig og vel, og ingen havde haft noget Utilbørligt paa ham at klage.

Den fattige Enke mærkede imidlertid snart, at hun ingen Ret kunde vente ved Hjemtinget. Istedet for at faa sin Sag klareret til sin Fordel og Oprensning, førte hendes mægtige Modstandere, det ene Vidne værre end det andet frem mod hende og hendes henrettede Mand. Man beskyldte ham for at have taget Penge paa ulovlig Maade o. s. v., ligesom ethvert Tyveri i Eggen og enhver Ugjerning, der var øvet i en fjern Fortid uden at være opdaget, blev skrevet paa H. Lavridsens Regning. Der var saaledes for lang Tid siden udøvet Røveri af 4 fortflædte og sværtede Mænd i en

Bondegaard der i Eggen, hvorved noget Sølvtøj med mere var bortkommet. Det kunde ikke være nogen anden end netop Hans Lavridsen, der havde været med; og saaledes kom den ene gale Befyldning frem efter den anden for at kvæle enhver Tanke om, at han uskyldig var bleven henrettet. Men Pernille havde Haab om at faa sin Sag forebragt Kongen, da Steen Brahe paa Fjellebro havde lovet at hjælpe hende med at bringe Sagen frem for Hoffet, naar han kom til Kjøbenhavn, og hun vilde møde ham der, ligesom Henrik Lindenow ogsaa stod hende bi. En Slægtning af H. Lavridsen, Niels Hansen Schjøtte der havde lovet at hjælpe hende til sin Ret og Oprensning hjalp hende ved Indkaldelser og Erhvervelse af Tingsvidner, navnlig ved Sunds Herredsting, rejste med hende til Kjøbenhavn, hvor de fik Bolig sammen hos „Båndmølleren ved Vesterport.“ Men da Søren Kornerup fik at vide, at Pernille Hans Lavridsens var kommen for at bringe sin Sag frem for Kongen, op søger han hende med hendes Ledfager, og da de fandtes at dele Seng sammen, lod han dem arrestere. At ugifte Mænd og Kvinder søgte Seng sammen var ofte Tilfældet i hine Tider, selv Skifteprotokollerne vidne derom, og saadant regnedes trods den strænge Kirketugt ikke for nogen Forargelse, naar Bedkommende vare i Slægt med hinanden. Niels Hansen Schjøtte holdt man fangen til den 7de Novbr., da Kongen befalede at sende ham over Båndet igjen. Ved de optagne Forhører erklærede Niels Hansen, at han ofte havde rejst med Fruer og Somrurer og søgt Seng med dem, og det havde intet at betyde, saa meget mindre som han var i Slægt med Hans Lavridsen og havde lovet ham før hans Død, aldrig at forlade Pernille, men tage sig af hendes Sag. Han var nødt til at blive hos hende om Natten, da hendes Mands Gjenfærd spøgede for hende. Dog maatte han tilstaa aldrig at have seet nævnte

Gjenfærd. Disse Omstændigheder bidrog til, at Kornerup selv paa sin Side forebragte Sagen for Kongen, hvor han talte onde og ufordelagtige Ord om Pernille og hendes Sag, og sværte hende som den værste Skjæge. Det bidrog alt sammen til at trække Sagen i Langdrag. Den blev dog ikke opgivet, den havde vakt Kongens Opmærksomhed i den Grad, at der i de første Dage af Juli 1663 udstedtes Arrestordre baade paa Søren Kornerup, Peter Børtning og hans Hustru, samt Birkefogden, der bleve førte til Nyborg Slot. I de samme Dage, det var d. 6te Juli, udgik Ordre til Henrik Lange til Nygaard og Peder Pedersen (Perche) i Odense, „med de tilforordnede Landsdommere, at sidde og betjene Retten samt kjende og dømme i den Sag imellem General-fiskal Søren Kornerup og hans Bederparter anlangende Hans Lavridsens Henrettelse.“ Men Landsdommerne krympede sig ved at „kjende og dømme“ i denne Sag: Søren Kornerup og Peter Børtning vare begge to mægtige Mænd. Saaledes havde Hans Oldeland og Jens Lassen allerede strax paa Forhaand bedet sig fri for at dømme i denne Sag, hvorfor Kongen forordnede Henrik Lange og Peder Pedersen til at træde til; faa søger Chr. Urne ogsaa om at blive fri og derved bliver Kommissionen ifølge Kongebreve af 6te og 28de Juni og 11te Juli sammensat af Henrik Lange til Nygaard, Peder Brochenhus til Nørskov, Generalproviantmester Hans Willumsen og Raadmand Peder Pedersen af Odense.

For denne Kommission, der holdt sine Møder i Nyborg, fremkom en Del interessante Indlæg, af hvilke Kornerups er det omstændeligste. Han gaar ud fra, at de omtvistede Foler vare Hans Lavridsen fradømte, og at han ikke senere havde haft dem i sit Bærg, baade Peder Jensen Bildhugger i Nybo, Christian Berider i Fleninge, Hans Nielsen Møller i Grønderup, Thyge Henriksen o. fl. af Kajs Tjenere, havde

vidnet at Kaj holdt dem for fine og nægtet S. Lavridsen at afhente dem. Catharine Per Bildthuggers i Nybo vidnede, at da Kaj efter Krigen var hos hende, kom S. Lavridsen og bad om at maatte tage sine Joler at pløje med, hvortil Kaj svarede: „Nej saamænd Hans Lavridsen lille faar du ikke Jolerne de ere mig tildømte med mere Guds min gode S. Lavridsen, thi det er lige saa godt, jeg tager det, som Peter Børting.“ Kornerup fremsfører bekjendte og ubekjendte Beskyldninger, blandt andet, at han havde taget en Hest i Findinge og solgt den paa Als 1656. Adskillige Vidner godtgjorte, at de havde hørt om Hans Lavridsens Lyveri, og at de intet vidste mod Kornerups Færd at paaanke. Han tror ikke, at der er begaaet noget usømmeligt ved Sagens hurtige Gang, thi Hans Lavridsen havde ikke begjært Appel, men kun Opsættelse for at søge Naade. Han kunde godt være en Lyp fordi Kaj Lykke havde ansat ham til selv fjerde at have Tilsyn med Laden og Skoven. Jens Pedersen havde selv bedet Kaj om at undgaa at dømme, saalænge Kaj og Peter Børting vare i Strid. Men da Peter Børting nu ikke havde mere at frygte af Kaj, bad han Kornerup om, ikke at være Jens Pedersen imod men lade ham træde til sit Sæde igjen. Paa Spørgsmaalet til Bønderne, om han var affat eller fældet for nogen ond Marsag, blev der svaret, at han var ret Birkfoged, medens Anders Pedersen ej havde aflagt sin Dommered. Hans Lavridsens Slægtinge har villet forhindre Jens Pedersen i at fælde Dom og saa vælte Skylden over paa Kornerup, idet de vilde indbilde Birkfogden, at han var falden i Kongens Unaade.

Peter Børting er vred over de mod ham rettede Beskyldninger, at han skulde have forhvervet en falsk Dom over Hans Lavridsen, at hans Hustru skulde have sagt, at S. Lavridsen skulde hænges selv om der ikke var Tern i Tyns

Land, saa skulde hun ofre sin Guldfjæde til at hænge ham i. Han misbilliger i høj Grad, at baade han og hans Hustru saaledes skal være mistænkt for Delagtighed i nævnte Henrettelse, han som over 20 Gange har bedet for Hans Lavridsens Liv, og nu maa sidde indespærrt paa Nyborg Slot, medens alle hans Eiendomme ere prisgivne for Ven og Fjende. Længselen efter Friheden blev stærkere og stærkere hos ham, og da han havde været indespærrt paa Nyborg Slot i en halv Snes Uger følger han Kongen om at udløses dersfra og siger: eftersom jeg med min fattige Hustru uskyldeligen og groveligen er angrebet og indviklet i den Trætte imellem Generalstikalen og hans Bederparter og i 10 samfulde Uger været holdt fra Hus og Hjem, min Næring og Brug, mig fattige Mand til allerstørste Skade og Ruin, og nu 30. Aug. forbi, efter at alle Vidner i den Sag ere afhørte, aldeles fjendt uskyldig“. Han søger derfor om, at hans Sag maa blive optaget som en fremmed Materie, udfilt fra Kornerups og Hans Lavridsens Sag. Han havde lidt nok: uskyldig fængslet i den lange Tid, plyndret og fratøvet sit Gods, og nu er det ved Mikkelsdag, da hans Folk rejser, hvorfor han beder om, at hans Hustru ogsaa maa løses ud af Arresten. Han vil baade borge for hende og sig selv. Ansøgningen er dateret den 16de Septbr., men Resolutionen med Ordre til S. Ahlesfeld, at P. Børting og Hustru maa løslades, da de endnu intet er bleven overbevist eller anklaget af Nogen, blev først udstedt 31. Oktbr. Søren Kornerup som under 6. Aug. havde andraget om at hans Underholdning i Arresten maatte blive ført til Regnskab ved Amtet, hvad der strax tilstodes, slap derimod ikke ud med Peter Børting, men han maatte blive.

Af de øvrige under Sagen fremdragne Vidnesbyrd frembyder Sognepræsten Hr. Rasmus Smeds Vidne, den

Mærkelighed at ville jævne alle Sagens skarpe Sider: Han havde aldrig hørt af H. Lavridsens Bekjendelser, at han havde begaaet noget Tveri. Hvad han i hemmeligt Skriftemaal havde bekjendt, det kunde eller maatte han ikke aabenbare; men havde han bekjendt noget for andre, derom vidste han intet. Det var ham bekjendt, at H. Lavridsen havde tilbudt at rømme Land og Rige inden 3 Solemærker. Han havde selv med sin Hustru bedet for ham hos Generalfiskalen, men aldrig hørt, at denne havde sagt, „at om H. Lavridsen fik Pardon paa Livet, skulde han inden 3 Dage være i Kjøbenhavn og beslitte sig paa at fli ham i en Galge. Han havde ej heller hørt, at Generalfiskalen havde truet de 8 Meddomsmænd til at dømme H. Lavridsen til Galgen. Præstefonen vidnede det samme, med Tilføjende, at hun aldrig havde hørt Sofie Peter Børtings sige, at Hans Lavridsen skulde hænges om det end skulde koste hende en Guldfjæde.

Efter at Kommissionen gjentagne Gange var opfordret til snarest mulig at afgive Dom og Kjendelse i Sagen, blev den endelig affagt den 28. September 1663, og man kom da til det Resultat, at misbillige den Maade hvorpaa Tingbogen var ført, „baade Beskyldningen til Sagen og Slutningen af Dommen var udeladt, og der fandtes ikke et Vidnesbyrd til Grund for Birkfogdens Dom. Efter de Beskyldninger og paafølgende Rettesættelse angaaende Hans Lavridsens Ure, burde Sagen have været til Landstinget ifølge Kristian d. 4des Reces (2—6—14) saa har Birkfogden imod al Billighed stædt Dom paa Hans Lavridsens Boslod, hvilken Dom saaledes efter disse Omstændigheder ikke kan agtes saa kraftig, at Hans Lavridsen derved kan have sin Boslod forbrudt, men Dommen af 6te og 13de Juli 1660 bør magtesløs at være.“

„Angaaende den over Hans Lavridsen udstedte Blodsdom, da findes de omtvistede Toler ikke ved nogen Skifte og

Deling imellem Hans Lavridsen og Hustru at være indkommet i Kajs Bo efter fornævnte nu underkjendte Dom. De for Kommissionen i Retten lagte Dokumenter findes ej heller at være procederede saa lovlig til hans Henrettelse, som Lands Lov tillader, ej heller er Hans Lavridsen overbevist om noget Tyveri, ligesom den paa hans Boslod udstedte Dom ved dens befundne ulovlige Medfart kan agtes for nogen lovlig Grund til hans Dødsdom og derefter gjorte Henrettelse. Det bevises ogsaa, at han havde begjært Opsættelse af Sagen for at appellere til højere Ret. Sakramentet er ej heller bleven ham tilbudt 6 Dage før Henrettelsen, men berettet om Morgenens, og næste Morgen tidlig henrettet. Generalfiskalen fragaar ikke at have befalet at tiltale Hans Lavridsen paa Livet til Galge og Gren, hvorfor hun heller ikke kan agtes uskyldig i Henrettelsen, ligesom den over Hans Lavridsen udstedte Blodsdom ej kan kjendes ved Magt, langt mindre de over ham udstedte Gresdomme, eller de Thingvidner som siden hans Henrettelse er erhvervet, maa Generalfiskal Søren Kornerup for hans ubillige Medfart være i Hs. fgl. Majestæts Naade og Unaade."

Fremdeles faar Kommissionen Ordre fra Kongen af 5. Januar 1664 til at stævne og dømme Birkfoged Sæns Pedersen, Birkeskriver Peder Pedersen, Delefoged Peder Pedersen i Naby, som allerede vare forhørte ved Højesteret, men ikke dømte, efterdi denne Sag staar i saa nær Forbindelse med den af Kommissionen behandlede Sag mod Søren Kornerup. Og efter denne Kommissions Kjendelse blev Birkfoged Sæns Pedersen, som mere havde agtet Generalfiskalens Forjæffring, Løffen og Trusel end Lands Lov og Ret, dømt til at opgrave og opsamle den henrettede Hans Lavridsens Legeme i en Kiste og hæderlig at fste det til Hvile i

kristen Tord, for derefter at affættes fra sit Embede og have sin Bøvlod forbrudt.

Birkefriver Peder Pedersen der tillige var Sognebegn havde selv bekjendt den befundne Falskhed med Tingbogen bør efter Kristian d. 3dies Reces 11. Cap. straffes som en Falskner og hans Bøvlod at være hjemfalden til Kongen, ¹⁹); derimod fandt man ikke Anledning til at idømme Delefoged Peder Pedersen nogen Straf, fordi han var beordret af Generalfiskalen at sætte i Rette paa hans Vegne.

Medens denne Sag ifølge kongelig Ordre, behandlede ved den mod Søren Kornerup nedsatte Kommission greb den saa underlig sammen med den af Hans Lavridsens Slægtninge anlagte Sag, der allerede i Juni 1663 svævede ved Højesteret. Man har et Indlæg af Enkens Prokurator Anders Sjørgensen Bagger af 15. Juni hvor der blandt andet fremhæves, „at Peter Børtning den 13. Juli 1660 hos sin Svoger Birkefoged Jens Pedersen har forhvervet en falsk Dom over Hans Lavridsen hvortil intet Kald var givet og senere ikke indført i Tingbogen. Hans Lavridsen havde derfor d. 24. Aug. 1660 erklæret sig retsløs og deponeret 3 Mk. i Retten samt indtævnet Jens Pedersen for Landsthinget. Birkeherren Kaj Lykke er derpaa kommen hjem, og af Frygt for at Birket paa Grund af en saa ulovlig Procedure skulde miste sin Frihed, har han forbudt Sagens Forsølgelse til Landsthinget og med nogle af ham udmeldte Dommere ganske frifunden Hans Lavridsen. Jens Pedersen er bleven affat fra sit Birkefogedembede og Hans Lavridsen ansat som Inspektør for Kaj Lykke. Nar og Dag efter at Kaj Lykkes Gods var inddraget, har Generalfiskalen paany indsat Jens Pedersen til Birkefoged, og denne har saa støttet sig til sin forrige Dom af 13. Juni 1660 hvorved Hans Lavridsens Gods var til-dømt Kaj Lykke, dømt ham som Tyv til Galgen, fordi denne

var i Besiddelse af nogle ham da fradømte Toler. Men Dommen af 13. Juni 1660 var i alle Maader ulovlig og er heller aldrig bleven udført. Hans Lavridsen er altsaa bleven hængt, fordi han besad hvad der var hans med Rette. Og ved denne ny Dom er det gaaet lige saa ulovligt til som ved den første: Hans Lavridsens Ord ere blevene forvanskede indførte i Thingbogen af Dommeren selv, og de 8 Meddomsmænd ved Trusler tvungne af Fiskalen til at dømme Hans Lavridsen til Galgen. Han bør da formentlig erklæres for uskyldig, og de der ere skyldige i hans Genrettelse, straffes efter Fortjeneste.

Ved samme Tid begjærer Birkefogdens Kone Lisbeth Thommisdatter under sin Mand's Fængsling dennes Dokumenter tilbageleverede for at kunne bruge dem til sin Sags Fremme, ligesom hun begjærer, at hendes Svoger Esfild Nielsen maa gaa i Rette paa Tens Pederfens Begne.

Sagen havde imidlertid en meget langsom Fremgang ved Højesteret. Saaledes udgaar under 7. Decbr. 1663 en kongelig Ordre til Hans Ahlefeld strengeligen at indkalde en hel Række Vidner for Hs. Majestæts Højesteret i Kjøbenhavn den 17. Decbr., blandt hvilke Niels Hansen Schiøtte, nogle af Otto Krags Bønder, den forrige Foged Thyge Henriksen, saavel som Sognepræsten i Haagerup og hans Hustru med Student Sorgen Andersen, der igjennem Biskoppen i Odense under f. D. faar den samme strengelige Ordre. Det var en ubehagelig Rejse midt om Vinteren for en aldrende Mand. Og i denne Anledning skriver Præsten saaledes til sin Biskop: — hvilken Hs. kgl. Maj. strengelige Befalinger vi begge underdanigst ville efterkomme, saa remt min fattige Hustru, som er meget ilde tilpas, kan komme noget til rette igjen. Kan Tiden give sig, vil jeg, næst Guds Hjælp, tale og raadføre mig med Eder paa Søndag.²⁰)

I Foraaret (i Slutningen af Marts) 1664 kom disse forunderlig sammenknyttede Sager: Sagen imellem Generalfiskalen og Hans Lavridsens Eftermaalsmænd og Sagen mod Birkefogden, Skriveren og Delefogden til Højesteretsassessorernes Votering. Der fremkom ved denne Lejlighed en Del interessante Stemmegivninger af hvilke følgende Uddrag hid sættes:

Schavenius mener, at Retten mod Kornerup er for laard og streng, han maa hellere søge den kongelige Naade. Han finder ogsaa Thyge Henriksen skyldig. I den anden Sag voterer han Kommissionens Dom, men Delefoged Peder Pederfen bør med de andre miste sin Boslod og Peter Børtning tilligemed de 3 Undertjenere opsamle den henrettedes Ben og begrave dem hæderlig i kristen Jord.

Rasmus Binding godtgjør paa en klar og flaaende Maade Hans Lavridsens uskyldige Henrettelse, idet han bemærker, at det er vitterligt for hver Mand, at de omtvistede Joler vare tillagte paa hans egne Hopper og vare hans egne. Det har Hans Lavridsen baade inden og uden Ringet vedkjendt, ja selv under Galgen. Det er heller aldrig bleven bevist, at de tilhørte Kaj Lykke, thi i de forskjellige Inventariefortegnelser staa de under Hans Lavridsens Navn og Thyge Henriksen skriver udtrykkelig, at „Husbonden havde undt Hans Lavridsens dem paa Græs.“ Thyge Henriksen maa derfor blive en Lyp eller Skjelm, thi han har vidnet, at Kaj har holdt dem for sine. Han udhæver, at Generalfiskalen i høj Grad har misbrugt sin Myndighed har affat den af Kaj indsatte Birkefoged og indsat den for ulovlig Dom affatte Jens Pederfen; har grebet, bundet og ført Hans Lavridsen fra Sted til andet og befalet Delefogden at tiltale ham paa Livet til Galge og Gren; haver hastet med Dommen i saa ubeviist en Sag imod de 8 Meddomsmænds

indstændige Begjæring, har ladet Executionen ske før Fogden havde givet begge Parter Dommen beskrevne; haver ikke ansat Hans Lavridsens Indskyldelse til Lovens Ret, hans Rationens Tilbud, eller hans Kones Ræfald med sine smaa Børn, ja ikke gjort sig nogen Samvittighed eller Betænkning ved at foregribe Kongens Ret med en saa hastig Henrettelse, hvorfor han bør bøde Liv for Liv og Gods for Gods. Birkefogden burde ogsaa bøde med Livet eller Fængsel paa Livstid. Skriverens og Delefogden burde opsamle den henrettedes Ben og siden gaa i Jern 1—2 Aar. P. Bøtting burde ogsaa tiltales.

Veber Lassen vil dog have Birkeskriverens Dom formildet i Betragtning af at det er en gammel svagelig Mand der ej har haft Ringbogen i sit Bærg, hvad ogsaa tildels Hans Mansen er stemt for.

Gabel vil heller ikke have at Degnen skal tabe sin Bostod, men lad ham gaa i Jern paa Bremerholm et Aar eller to. Han ser, at Jolerne ere Hans Lavridsens egen Opfyndning og tilhørte ham, hvorfor han uskyldig er rettet. Han har ikke stjaalet dem men afhentet dem ved højlys Dag og brugt dem i 12—14 samfulde Uger. Generalfiskalen har uden Kongens Vidende indsat en Mand til at dømme Hans Lavridsen som tilforn var hans argeste Fjende og det vidste Generalfiskalen alt for vel; thi Birkefogden havde selv sagt til ham, at Hans Lavridsen var en æreløs Krop, som det var en stor Synd at Jorden skulde bære. Generalfiskalen der har misbrugt sin Myndighed, bær saaledes en stor Skyld i Hans Lavridsens uskyldige Henrettelse, hvorfor han bør bøde med Livet. Birkefogden burde efter Loven opsamle den henrettedes Ben og lide samme Død som den uskyldige og siden have sin Bostod forbrudt til Hans Lavridsens Børn,

Degnen kunde gaa i Tjern 1 Mar og Delefogden yde en Pengebøde til de efterladte faderløse Børn.

Offe Schade vil ligeledes have Generalfiskalen henrettet og hans Boslod tildelt Hans Lavridsens Børn og for Birkefogden har han heller ingen Medsynk. Sorgen Bjelke fremhæver derimod, at Delefogden kunde og burde have underrettet Kornerup om Sagen. Han havde mæglet imellem Fogdernes Regnskaber og forledt Hans Lavridsen til at bede om Naade. Niels Krag og Urel Urne finder den egentlige Skyld hos Kornerup, der bør bøde med Liv og Labet af sin Boslod, hvis Kongen ej vil benaade ham. Niels Trolle fremhæver, at saavidt han forstaaer er Peter Børting Skyld i det hele, og dog agtes han aldeles uskyldig.

Det var egentlig om Fortolkningen af Kristian 3. Reces § 9 Højesteretsassessorernes Meninger vare delte, hvorover Kongen forlangte en skriftlig enstemmig utvetydig Kjendelse der afgives paa Kjøbenhavns Raadstue d. 20. Maj. 1664, hvor man kom overens om, at Hans Lavridsen var uskyldig henrettet for de omtvistede Foler, og at Generalfiskalen som Marsag i hans uskyldige Genrettelse bør lide efter Kristian d. 3. Reces Art. 21—22, Gaardretten 1 Kap. medens Alting indstillede sig til Kongens egen naadige Disposition. Men da denne Kjendelse befandtes støttet til saadanne Bestemmelser om Manddrab og uretfærdige Dommere, der ikke ganske syntes at passe paa det foreliggende Tilfælde, sendte Kongen paany Sagen tilbage og frævede de enkeltes Mening særskilt. I denne Anledning findes 22 skriftlige Stemmegivninger af Højesteretsassessorerne mod Birkefoged Jens Pedersen, afgivne Midten af Juni Maaned. Kun Chr. Gabel, Bülche, Jens Laasen og tildels Grenst og Svane udtale sig for Dødsstraf, medens de andre finde den egentlige Skyld hos Kornerup,

idet der da mindes om, at det var af selve Akab og Isabella, men ikke af deres Rædsfaber Dommerne, Herren krævede Naboths Blod, og tilraadte derfor en mildere Straf. I Otto Kraggs Indlæg, der tildels kan anføres som en Mening hvorom de fleste havde samlet sig, hedder det: „hvad Straf jeg efter min Samvittighed formener Jens Pedersens bør at lide, da finder jeg ikke, at han for sin endog grove Forseelse kan tilfindes videre end at have sin Boslod forbrudt, og naar den uskyldig henrettedes Bene hæderligen ere stedte til Jorden, at rømme Landet.“ Det var for Fiskalens egen tiltagne usædvanlige Myndighed han maatte bøje sig, mere end for sin egen Mening. Hos Birkefogden var ikke Nu til at tage af Dage, thi han havde sendt de 8 Meddomsmænd, den henrettedes Kone og flere til Generalfiskalen men uden at opnaa andet end Trusler og onde Ord.

Den 20de Juni 1664 afgives den endelige Stemmegivning af Højesteret hvor et Par Stemmer hævedes for Dødsstraf, medens det overvejende Antal af Assesorerne stemte for, at Birkefogden skulde opsamle Hans Lavridsens Ben og begrave dem hæderlig i frijten Jord, derefter have sin Boslod forbrudt og siden gaa i Tjern paa „Solmen“ sin Livstid.

At denne Dom har modtaget Kongens Stadfæstelse og virkelig fuldbyrdet, ses deraf, at der kort efter andrages om, „at Hans Lavridsens Ben ere indsatte i Hillerslev Kirke som er nærmest ved Ketterstedet, hvor underdanigst begjæres, at de maa begraves af Præsten som boer i Østerhæsinge, hvortil Kong Frederik den 3die under 14. Novbr. 1664 igjennem Biskoppen i Odense befaler Sognepræsten ved Hillerslev Kirke,“ hvorhen den henrettede Hans Lavridsens Ben allerede ere førte — efter at være opgravet paa Ketterstedet — at de i samme Kirke tilbørlig som andre Lig begraves, uanset,

at det ej har været Hans Lavridsens egen Sognefirke.

Tens Pedersen og Peder Degn, Fogden og Skrивeren ved Ranzauholms Birk hvis Birkeret nu var ophævet ved kongelig Befaling af 12. Oktbr. 1663, fulgtes ad paa Bremerholm, en Tur der ikke behagede dem, hvorover de i Sommeren 1665 bønfalder Kongen om Naade — „i deres allerstørste Armod og Elendighed,“ saa de nu i to samfulde Aar ikke haver set deres arme elendige Hustru og uopfødte Børn, som nu geraade i allerstørste Armod og Elendighed og beder den kongelige Majestæt om Mildhed og Naade. De ere nu saa udmattede at de ikke længer kunde taale saadan Elendighed. Deres fattige og uopfødte Børn haver nu længe raabt paa Fader og beder om Brød. Vi slipper ingenlunde vort Haab, men raaber Dag og Nat paa Naade. Bremerholm d. 8. Aug. 1665.

Kongen fandt sig rimeligvis endnu ikke foranlediget til at udløse dem af Fængslet thi der findes ingen Resolution i Fynske Tegnelser derpaa; de kom dog alligevel tilbage. I Kongens Skjøde paa Ranzauholm af 21. April 1670 til Fru Birgitte Trolle dukke de atter frem i deres gamle Hjem. Tens Pedersen var kommen i sin Gaard og til sin Hustru igjen, medens gamle Per Degn var anvist et Hus i Haagerup hvor han levede sine sidste Dage.

Peder Pedersen i Maby, der havde været Ridefoged ved Ranzauholm før Peter Børtning og blev Hans Lavridsens Eftermand som Delefoged, slap fri for videre Straf. „Han havde kun handlet efter Ordre.“

Højesteretsassessorernes Stemmegivning i Sagen mod Kornerup fremvise en enstemmig Fordømmelse. Han blev følgelig dømt paa Kongens Naade og Unaade, men blev dog benaadet paa sit Liv, vel nok i Betragtning af at hans

vanstelige Sværv som Generalfiskal uundgaaelig maatte skaffe ham mange og mægtige Fjender.

I Anledning af denne Sag optages et nyt Forhør, der bringer nogle Enkeltheder frem om Kornerups Forhold ved Hans Lavridsens Domfældelse og Henrettelse, der ikke ville være blottede for al Interesse.²¹⁾

Sofie Peter Børtings havde hørt Befalingen til hendes Mand om at paa Folerne for Hans Lavridsens Efterstræbelsers Skyld. Hun havde selv været hos Kaj og faaet hans Befaling for at de fire Foler skulde som ham tilhørende optages paa Inventarielisten. Hun havde spurgt Hans Lavridsen hvorledes han dog kunde være saa gal at tage Folerne, hvortil han efter hendes Vidnesbyrd havde svaret: „Gud bedre mig, at jeg skulde være saa daarlig og saa gal, men dersom jeg bliver hængt, da takker jeg ingen anden derfor end min Kone.“ Hun antager at Thyge Henriksen har angivet ham for Kornerup. Hun vidste at Kaj af og til var ham bevaagen. Hun havde selv over 20 Gange bedet for hans Liv og hendes Mand havde ogsaa paa Hans Lavridsens Kones Anmodning stillet denne Bøn, da hun havde hørt Generalfiskalen raabe ud af Vinduet, at de skulde dømme ham i Bøddelens Haand og Djævelens Navn. Landsthingskriver Tørgen Naur der stod i venstabelig Forbindelse med Peter Børtning, giver adskillige ufordelagtige Vidnesbyrd, som han tildels „havde hørt“ og Sognepræstens Vidnesbyrd er noget tvetydigt: Han har hørt allehaande Tale om ham mens han var i Live. Han havde nægtet at give Hans Lavridsen Studsmaal, da Anders Bager Søndagen efter Henrettelsen havde anmodet Menigheden derom, men faaet Svar af 2 Mænd, at han først maatte renses for Lyveriet. Peter Børtning og hans Hustru var Hans Lavridsens Dødsfjender, men bade dog for ham.

Ladefogden paa Gjelskov havde derimod hørt, at Kaj, da han efter sit Bryllup kom til Gjelskov havde spurgt hvis de skabbede Tingester vare og at Hans Lavridsen havde sagt, at det var hans som havde været der paa Græs og Foder siden man skrev hans Bo, men hertil skal Kaj have svaret: „Tag dem bort, at de ikke skal fordærve det andet Kreatur.“

De 8 Meddomsmænd bleve udtagne paa Tinget af Delefogden af Folk som vare komne did for at føre Vidnesbyrd om Misvæxten paa deres Korn, men uden at have fulgt Sagens Forhandling. Da de hørte deres Navne oplæse af Tingbogen bade de om Sagens Udsættelse, hvorfor Birkefogden gif med dem ud i Stalden for at raadspørg sig med dem og henviste dem i saa Henseende til Generalskalken hvem de traf i Fruerstuen hvor ogsaa Peter Børting var tilstede og „drak af en Tobakspibe.“ At Kornerups Trusel tvang dem til at gaa ned for at dømme er i det foregaaende fortalt; men da de kom ned var Tingdøren lukket og de maatte staa udenfor til Dommen efter Kornerups Udkast var indført i Tingbogen.

Student Søren Andersen som var tilstede paa Tinget samme Dag vidnede, at det blev nægtet Hans Lavridsen at faa sit Forsvar indført i Tingbogen. Da klagede han for Gud og den kristelige Dyrighed at Retten blev ham nægtet. Han bad om Udsættelse i 8 Dage for at kunne bevise sin Ret til Folerne. Da hørte Peder Pedersen ham at give gode Ord og saa bekjende, saa havde det ingen Nød, men Hans Lavridsen erklærede og ønskede at han aldrig skulde se Guds Ansigt om han nogentid havde stjaalet for 1 Mk. fra Nogen. Efter at Delefogden havde været hos Kornerup tog han Hans Lavridsen til Side og fik ham til at bekjende at have forset sig mod Gud og den høje Dyrighed og vedblev at liste med ham: „Saa lover du Majestæten Satisfaktion af

dit Gods." Mit Gods svarede Hans Lavridsen, det er ikke meget, det har jo Generalfiskalen ladet borttage, røve og plyndre fra mit Hus. Peder Pedersen begjærede fremdeles, at han inden 3 Solemærker skulde rømme Landet, hvortil Hans Lavridsen svarede, at det var altfor fage. Flere forskjellige Bidner erklærede, at Hans Lavridsen bekjendte at have forset sig, men nogle af dem mene at han var bevæget dertil (navnlig af Delefogden) ved Løfte om at han i saa Fald skulde slippe med at rømme Landet. Da Delefogden paany havde været „oppe“, kom han tilbage med den Bæsked, at nu vil Kornerup endelig have en Dom, hvortil Hans Lavridsen udbrød i det han saa paa den tilstedeværende Bøddel: „Gud bedre den Dag, at jeg saa uskyldig skulde falde i dine Hænder. Sverken den ulykkelige Kones Knefald for Kornerup eller to Mænds Tilbud om Ration funde bevæge ham til at opsætte Sagen i 8 Dage. Han var og blev ubevægelig. Da Hans Lavridsen hørte sin Dødsdom oplæse græd og klagede han sig og kalder med et Barn i sine Arme Gud til Vidne paa at han var uskyldig.

Christen Knudsen, Bøddelen i Hillerslev som om Fredag Morgen var bleven hentet over til Ranzauholm fik Ordre til at blive der til Dommen var fældet for at modtage sit Offer. Han blev nu hos Hans Lavridsen i Borgestuen om Natten. Næste Morgen havde Kornerup sagt, at han ingen Betaling behøvede at yde i Bøddelløn, da det var „Kongens Arbejde,“ men lod dog Thyge Henriksen udbetale 6 Slette-daler. Efter Ordre fra Kornerup og Børtning havde man indbildt Hans Lavridsen at de skulde til Dalum, da Bognen som førte ham til Ketterstedet holdt for Døren. Paa Vejen derhen modtog de Kjæden hos Anders Smed i Haagerup. Det var et Hestegrimeskæft som denne havde modtaget af

Ladefogden paa Rangkauholm for at gjøre istand med en Stabel til at hænge ham i.

Bed Ketterstedet beraabte Hans Lavridsen sig yderligere paa sin Uskyldighed og udbrød: Gud Fader i Himlen forlade dem, at jeg skal lide denne forsmædelige Død for mit eget, men Vor Fader i Himlen skal fræve mit Blod af deres Neglerødder som ere Marsag i dette. Han erklærede, at han med Undtagelse af en Armfuld Hø, Havre eller Græs ikke havde stjaalet en Marks Værdi fra nogen.²²⁾

Peter Børring, den egentlige Ophavsmand til hele det sørgelige Skuespil, slap fri for enhver vanærende Straf. For sin Fængsling søgte han Oprensning, og hvad der var øvet imod ham under hans Fraværelse, tog han Revance for, medens han selv var en af Kongen betroet Mand, der kunde ryste Støvet af sine Fødder med de Ord: Det er kun de dumme Lyve der lader sig hænge. Saa Nar senere drog han til Norge med Lommen fuld af danske Penge. Men ved denne mærkelige Mand som vi kun have set som Kaj Lykkes og Hans Lavridsens Avindsmand skulle vi nærmere dvæle, thi var der Snildhed og Myndighed, saa var der ogsaa Dygtighed i hele hans Færd.

V.

Peter Børring og Haagerup Skrivergaard.

Der er mangen en Statsmand og Krieger, hvis Minde Historien har paataget sig at forevige, der ikke har øvet den Indflydelse paa sine Medborgeres Stilling, som denne Mand, der kun kjendes af Saa.

(S. Sorgenien.)

Peter Børring dukker først op for os som Ridefoged for Kaj Lykke — hans tidligere Virksomhed er endnu ikke bekjendt.

Det første vi ved om ham er fra 1652, det samme Aar man med Bestemthed kan paavise, at Kaj Lykke havde fast Bolig paa Ranzauholm, og da boede Peter Børtning som Ridefoged i Haagerup Strivergaard; det er den Gaard i Haagerup, som ligger syd for Præstens Have, og som ved Udfikstningen 1788 fik Navnet Sønnenshaab, af Hensyn til, at Gaarden paa den Tid var beboet af en Enke med to fmaa Sønner.

Der knytter sig en Del interessante Minder til denne Gaard baade før, under og efter Peter Børtnings Tid. Sagnet har igjennem Tiderne haft travlt med at fortælle, at den havde været Herregaard i gamle Dage, ja man har endog betegnet den som „det gamle Gjelstov“, ligesom de Gamle ogsaa vidste Bested om, „at den adelige Frue, til hvem Kaj Lykke skrev sit ulykkelige Brev, hvori han lagde Beskyldninger paa Landets Dronning, boede her.“

Særligt vidste Folk af Faget intet om nogen gammel Herregaard i Haagerup By. Sa man studfede nok ved de store røde Skræpper „Borgskræpper eller Pestilentsurter“, som voger i Haven og omkring Parken udenfor Gaarden. Thi det skal efter kyndige Forskeres Erfaring næsten altid flaa til, at hvor disse Skræpper gro i større Mængde, ogsaa findes Spor af en adelig Bolig eller gammel Herregaard, og man mener, at de ligefrem ere plantede som et Beskyttelsesmiddel mod de i Middealderen ofte græsferede Smitsotter.

Saaledes henrandt Tiderne indtil man for en halv Snes Aar siden nedbrød en gammel Lade ved nævnte Gaard for paa dens Sted at opføre et nyt grundmuret Stuehus. Ved at lægge Grundvolden til dette Hus stødte man paa en mægtig Grundvold af den gamle Herregaards Hovedbygninger, henved 60 Aln i Længden og 16—18 Al. i Bredden som paa den ene Side havde Grund til en Udbygning, Korsstue eller Svale en halv Snes Aln i Firkant. Den gamle

Rjælder med Kampestenstrappe og Gulv blev udgravet for atter at benyttes til Rjælder, ligesom man ogsaa fandt en Del gamle Mursten af forskjellig Form, Fliser, Tjernbeslag til Døre m. m.

Gaardens vestre Hus af meget gammelt 12—14 Tommers mægtigt Egetømmer nedbrødes i Foraaret 1873. Ved denne Lejlighed fandt man paa et Stykke Tømmer med Mars-tallet 1411. Og i Gaardens sydvestlige Hjørne, helt ind under nævnte Hus udgrov man en gammel Mødding, der i sin Tid uden videre har været tildækket med Jord og Stene, hvorpaa Huset var opført. Det var en fast sammenpresset Gjødningsmasse, Kogjødning, Fejestarn, Hødtspaaner og slikt, der paa de dybeste Steder var henved en Alen dyb, dækket af et lige saa tykt Jordlag.

Disse Fund hidroge til, at der paany blev anstillet Undersøgelser om den forsvundne Herregaard, og man fik ogsaa Bished for, at der indtil 1661 var en saadan Herregaard eller større Gaard i Haagerup, der har været beboet af „Belfornemme Folk“ altsaa hverken Adelige eller Bønder. Den gamle Biskop Sakob Madsen i Odense nævner heller ikke denne Gaard blandt Herregaardene, da han 1589 gjorde sin Rundrejse i Egnen, men han fortæller i sin Visitatsbog under Krarup Sogn, at Sognepræsten for denne Menighed Hr. Sørge Marquorsen var født i „Hogerup 1518“. Der var hverken Præst eller Præstegaard i Haagerup paa hin Tid, da Haagerup Kirke laa under det nærliggende Kloster, og Præster og Munke ikke engang havde Lov til at gifte sig, altsaa maa Sørge Marquorsens Fader rimeligvis have boet i denne Gaard og har maaske været Skriver eller Dommer ved Holmeklosters Birk.

I Slutningen af det firtende og i Begyndelsen af det fyttende Aarhundrede var Gaarden i Per Skrivers Besiddelse.

Ved hans Død giftede Enken sig med Ernst Sluffen paa Skjoldemose, og Datteren Sofie Pedersdatter blev gift med Hans Lavridsen, der var født i Gæpe Præstegaard af den Præsteflægt, der nedstammer fra den mærkværdige Bonde Jesper Lavridsen i Duby, som ved Reformationstiden folgte sin jordegne Bondegaard og nedsatte sig i Odense som Slagter, for at hans to Sønner kunde gaa i Skole der i Byen og blive Præster efter den ny Lære. Hans Lavridsen og Sofie Pedersdatter boede i Haagerup Skrivergaard 1613 og fremdeles en Række af Aar.²³⁾

Det var de gamle Minder, man har om Gaarden. Siden har man intet mærkeligt om den, før den, som foran bemærket, henved 1652 blev overgivet til Ridesfoged Peter Børtning, der 1656 fik opført en ny Hovedbygning ved Haagerup Skrivergaard, og i samme Aar førte sin Brud Sofie Abelsdatter ud af det prægtige Pigekammer paa Rantzauholm og ind i sin ny Bolig. Der blev ikke sparet paa Materialier, Mursten og Tjern ved denne Bygning. Man brugte alene $8\frac{1}{2}$ Lpd. Tjern til Kjælbervinduerne og $6\frac{1}{2}$ Lpd. til Skorstenene i det hele over 55 Lpd. Den følgende Sommer 1657 opførte man et nyt Dynehus, hvorfor Peter Børtning af Godskassen betalte Christen Lømmermand i Røde Mølle 50 Rd.²⁴⁾ Ved Landgildeaflydssætningen 1664 blev „Selvejer Peter Børtning's Gaard regnet for $\frac{3}{4}$ Gaard og aflydssat for 12 Ldr. 6 Skpr. 1 Fdr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Hartkorn og havde Sædeland til 1 Pd. Rug, 1 Pd. Byg, 1 Ld. 5 Skpr. Blændkorn, 1 Ld. Havre og 2 Skpr. Boghvede. Desuden laa en stor Enghave til Gaarden kaldet Jaareholm, der regnedes lig 4 Skpr. Hartkorn, ialt 13 Ldr. 2 Skpr. 1 Fdr. $1\frac{1}{2}$ Alb. Gaarden var den største i Byen, og svarede det største Landgilde.

Baade før og under selve Krigen 1657—60 ublaante

Peter Børtning fra Haagerup Skrivergaard betydelige Pengesummer til Bønder og andre af Egnens Folk. Derom vidner Tingbøgerne i de lange Rækker af Indkaldelseslister, som udstedtes i flere Aar efter Krigen, ja selv efter at han havde forladt Landet. Paa en eneste Tingdag indkalder han saaledes Bønder i forskjellige Byer for over 1300 Rd.

Som det fremgaar af Oplysninger, der senere ere bragte tilveje, stod Peter Børtning og Hans Lavridsen under hele Krigen i god Forstaaelse med hinanden.²⁵⁾ Det hedder saaledes i et Tingsvidne fra Masum Herredsting ført af Christen Hansen i Højby d. 5te April 1660: „At da vor egen Konges Folk besatte Landet, bleve to Røer ham frafstaalne. Ved Eftersøgning fandt ham dem i Grønderup ved Ranzauholm. Da han og hans Medfølgere havde begyndt at drive med dem, kom Hans Lavridsen i Nybo med en Pistol og to Karle med hver en Bøsse og forbød at drive Røerne bort, før Peter Børtning kom tilstede. Kort efter kom Peter og en anden Karl og befalede dem at drive Røerne til Ranzauholm. Her var en Løjtnant, der slog dem med en Degen og fratog den ene Mand hans Bøsse. Løjtnanten befalede nu, at Røerne skulde drives til Peter Børtnings Gaard i Haagerup, som ogsaa skete.

Hans Lavridsen, der ifølge Fynbo Landstings Protokoller før Krigen havde tjent Kaj Lykke paa Sverringe, før han flyttede til Nybo som Delefoged ved Ranzauholms Birk, førte Sagen paa Masum Herredsting, hvor han erklærede, at Røerne tilhørte Feltmarskalk Schack“.

Bonden fra Højby fik saaledes ikke sine Røer, uagtet han havde eftersøgt den Afdeling, som havde taget dem med sig og fundet dem i god Behold. Det er et nyt Vidnesbyrd om, hvad der i „Solstenshus og Raskkebøllens Historie“ 1ste Del gjentagende har været Lejlighed til at fremhæve, at vor

egen Konges Folk i Blyndring og Raahed ikke gav Fjenden noget efter, ja endog fik det Studsmaal, „at være langt værre end de svenske“. At vor egen Konges Folk kunde tillade sig slige Vilkaarligheder, efter at Landet i et Par Aar havde været prisgivet Fjenden, er et Bevis paa den flette Mandstugt og den jammerlige Retsfølelse, der herskede i vore Krigeres Rækker. Tingbøgerne, der ikke er Dagbøger for Blyndringer og Udelæggelser viser os kun igjennem Tingsvidner og Synsforretninger Billeder af Krigen, „der ligger udenfor al Lov og Ret“, hvorfor ethvert Træk fra hine Dage er værd at paaagte. Det er ogsaa ret betegnende for Peter Børtings hele Færd, at han fik „attraperet“ de dristige Folk, der vovede at vedkjende sig Køer under hans Varetægt. At han ved en Løjtnants Befaling lod Køerne drive til sin Gaard, viser hans snilde Maade at tilegne sig dem, som sin rette Pris.

Tiden for denne Bedrift falder saa nøje sammen med den Tid, da Peter Børting og Hans Lavridsen kom i Uenighed, saa der er en til Bished grænsende Formodning om, at de begge have villet tilegne sig Part i Prisen, og at det har været den første Grund til Fjendskabet imellem de to Fjogder.

Peter Børtings Karakter som Ridesfoged er iøvrigt tilstrækkelig skildret i det foregaaende, og der oprandt et nyt Uffnit i hans Historie, da han havde faaet Hævn over sin Herre og sin dristige Medbejler. Da han maatte forlade sin Tjeneste ved Rankauholm „Philip Sakobi“ d. 1ste Maj 1661, tog han Bolig paa Ulriksholm, men Haagerup Skrivergaard, paa hvilke han havde Fribrev for sig og sin Kones Livstid, vedblev at være i hans Besiddelse, og han satte en Fæstebonde derpaa 1663. Paa Ulriksholm var han bleven Fuldmægtig for Peter Hansen og de andre hamborgske Kreditorer, der efter Gylldenløves Død havde faaet Indførsel i denne hans

Ejendom. Her udflåffedes de Planer, han lagde mod sin Herre og sin Medtjener, Delefoged Hans Lavridsen, og da Kaj Lykke var styrtet og alle hans Ejendomme indbragne under Kronen, blev Peter Børting snart en af Egnens mest indflydelsesrige Mænd, idet han kom i stor Agt og Ære hos de kongelige Kommissarar ja endog hos Kongen selv. To Maaneder efter at Kaj Lykkes Dom var falden, blev Peter Børting ophøjet til kongelig Forvalter eller Generalinspektør over Kajs fradømte Godser, og samme Dag, det var d. 2den Novbr. 1661, blev der udfærdiget en Bestalling for ham til at være Ritmester i Fyn; og omtrent ved samme Tid eller kort efter blev han kongelig Ridefoged, eller som det nu hedder Amtsforvalter ved Nyborg Slot og Len. Han afløste som saadan den temmelig hensynsløse Borgmester Jens Madsen (Rosenberg) i Nyborg, og Peter Børting saa ikke igjennem Fingre med denne sin Formands skjæve Streger. Saaledes var en Bonde Peder Rasmussen i Marslev, Fæster under Mester Christen, i Odense bleven dømt fra sin Fred for Optøjer, han længe før Fejdetiden havde begaaet eller været med at øve. I Slutningen af Aaret 1661 havde Mester Christen ved Jens Madsens Hjælp faaet erhvervet kongelig Befaling til, at Processen mod Peder Rasmussen skulde fortsættes og fik Landstingsdom over ham af 19 Marts 1662, at han skulde rømme Fyns Land inden 3 Solemærker, og have sin Boslob forbrudt, da han ikke siden 1650 havde søgt sin Fred og Frelse. I sin Fortvivlelse søgte Bonden Peter Børting, der ogsaa antog sig hans Sag og udvirkede et kongeligt Bestjærmelsesbrev over ham, indtil Sagen kunde komme for Højesteret. Da Mester Christen mærkede det, vilde han ødelægge Bonden paa anden Maade, idet han søgte ham for refterende Landgilde for 1657, 58, 59 og 60 samt 1661. Men nu lader Peter Børting Læsemesteren stævne tilligemed

Sens Madsen og Herredsfogden, for den over Bonden udstedte Rømningsdom, og Bonden bliver fritjendt for at betale den resterende Landgilde, efter som Mester Christen ikke kunde bevise, at han havde holdt ham fri for Indkvartering.

Senere lader Peter Børtning føre Vidner i Peder Rasmusens Sag, at Mester Christen nogen Tid før Paaske havde borttaget 2 Læs Hø, 3 Høns, 1 Hane og 4 Svin fra fornævnte Peder Rasmusens Gaard, uden at han havde Lov og Dom derfor, ligesom han havde ladet Bonden sætte i Fængsel, saa han ej kunde faa sin Jord pløjet og saaet.²⁶⁾ Og saaledes kunde der fremsføres adskillige Beviser for, at Peter Børtning, naar han tog sig af en Sag, tog sig af den med Alvor og Dygtighed, saa brød han sig ikke om enten det var adelige eller borgerlige, han stred imod. Hans Dygtighed som Amtsforvalter træder os strax imøde, blandt andet derved, at han tog sig af Broers og Bejes Stiftsættelse, og fik sin Formand idømt Bøde for sin Efterladenhed i den Retning. Men han sad kun en kort Tid ved dette Embede; mulig har hans Stridigheder med Borgmester Sens Madsen fremkaldt hans Fratrædelse, og den Omstændighed, at Peter Børtning strax aflørede en Del af sin Formands Handlemaade og senere maatte vige Pladsen for dennes Svigersøn Lønne Madsen, der var i Slægt med den ulykkelige Hans Lavridsen, havde rimeligvis Betydning for den Sag, der rejstes af den Genrettedes Enke. Peter Børtnings Stridigheder med Sens Madsen fandt først sin Afgjørelse ved Højesteret. 1667, da Peter Børtning havde taget Bolig i Kjøbenhavn, søger han samme Efteraar Regjeringen om, at Borgermester Sens Madsen i Nyborg maa efterkomme den ham overgaaede Højesteretsdom, hvorefter han var kjendt pligtig at yde Peter Børtning prætenderede Omkostninger med

50 Rd., hvilken Paamindelse ved Regjeringens Bistand blev given Søs Madsen igjennem Henrik Lindenow.

Ved Kommissionsforretningen over Kaj Lykkes inddragne Midler blev Hovedgaardens Gjelskov med underliggende Bøndergods tageret til 12,243 Rd. udlagt til Peter Hansen, Handelsmand i Hamborg, for en samlet Fordring af 12,213 Rd. ved Skjøde af 6te Aug. 1662.²⁷⁾ Det var den samme Pengemand, som havde faaet Indførsel i Ulriksholm, og for hvem Peter Børtning var Fuldmægtig; nu fik han ogsaa Gjelskov at tage vare paa, og da han forlod sin Tjeneste ved Nyborg Slot, tog han Bolig paa Gjelskov, medens han tillige som Generalinspektør havde Kantsauholm og omliggende Gods at varetage. Men hans Inspektion ved Gjelskov var kun af kort Varighed, thi Gaard og Gods gik over i hans egen Eje. Skjønt han først fik Skjøde paa denne Gaard med Skove, Bøndergods og anden Herlighed under 27de Januar 1665, saa sad han dog allerede fra Begyndelsen af som Ejer deraf og vedblev med en dygtig Haand, saavel i Mark som i Skov at frede om disse Ejendomme. Han holdt vaagent Øje med, at ingen af hans Naboer pløjede ham for nær. Smellem Gjelskov og Hillerslev Mark var Skjellet bleven forrykket nogle Alen, da Hegnet her som saa mange andre Steder var bleven ødelagt under Krigen; men Hillerslev Bymænd maatte fjønt flytte Hegnet tilbage paa sit gamle Sted.²⁸⁾

Peter Børtning havde en Fordring paa Kaj Lykkes Bo af 2,442 Rd. 1 Ort 2 ß., og han fik ligeledes udlagt Sordegods som Betaling, idet han af de kongelige Kommissarier under 30te Marts 1663 meddeltes Skjøde paa følgende Sordegods:

Haagerup Skriversgaard, paa hvilken han allerede i Forvejen havde Fribrev paa sin og Kones Livstid, med 30 Læs Udbrændsel aarlig, udlagt for 933 Rd.; en Gaard i Nybygtsgaardene med 128 Svins Olden for 881 Rd.; Rodeledshuset

med 200 Svins Olden i Gjerup Skov, en Halgaard i Espe, 5 Gadehuse i Haagerup og Lars Bævers Hus med 66 Svins Olden i Klosterkoven. Skjødet paa disse Ejendomme er tinglæst ved Landstinget d. 15de April s. A.

Af Generalinspektionen over Ranzauholm havde han sine store Fordele, han fik ikke alene en vidtstrakt Græsningsret i Skovene ved Fisserup og trindt omkring til sine Dyne, men fik ogsaa i Efteraaret 1662 Lov til at holde Folk og „Kræ paa Foder“ paa Ranzauholm, og i denne Anledning lader han optage et Syn over Ladegaarden sammesteds, hvorved vi faa et Billede af denne, dengang for faa Aar siden opførte nu af det fjendtlige Indfald mishandlede Gaard.

Som Peter Børting saaledes tilsyneladende blev belønnet for sin heldige Bestræbelse for at styrte sin Herre, saa vandt hans Omhu for Delesfogdens Befordring ad samme Vej derimod neppe Hoffets ubelte Bifald, og som det fremgaar af det foregaaende, droges han med ind i den Sag, der anlagdes mod Søren Kornerup, og han maatte finde sig i tilligemed sin stolte Ugtefælle at blive indsat som Arrestant paa Nyborg Slot, hvor han for under et Aar siden tronede som kongelig Embedsmand og Forvalter over Nyborg Len. Det var den 6te Juli, at man førte ham til Nyborg, og Dagen efter udsendte man fra samme By en Militærkommando bestaaende af 14 Ryttere under Kornet Nødebeck af Ritmester Prosviſses Kompagni, enten det nu var for at beskytte hans Gaard og Gods, eller det ligefrem var for at sende Afdelingen ud paa Spiseri, saa gjorde de sig godt tilgode med de rige Dplag af Sæd, Føde- og Drikkevarer, idet Kornetten den første Dag tog Rytterne med og gennemgif alle Bærelser, Kjælder og Forraadskammer, for at faa en Overfigt over Gaardens Rigdomme, og rejste derpaa bort igjen efterladende 11 graadige Ryttere, som bleve liggende til d. 7de Aug.

Han havde givet Lov til, at Rytterne maatte fodre Hestene med det Korn, der laa paa Loftet, som de selv lystede, hvilken Ordre de trolig efterkom.

Beholdningen af Kornet paa Loftet var efter Peter Børtings Opgivende 146 Edr. Havre, 17 Edr. Blændkorn, 122 Edr. Byg, 118 Edr. Bygmalt, 21 Edr. Blændkornsmalt og 27 Edr. Havremalt, samt 128 Edr. 3 Skpr. Rug, hvilket tilsammen blev opfodret, bortført eller ødelagt saa nær som 2 Edr. Byg, $1\frac{1}{2}$ Ed. Rug, 4 Edr. Blændkornsmalt og 12 Edr. Havremalt. I Kjælderen laa et Anker Vin paa 18 Kdr., $1\frac{1}{2}$ Anker Brændevin, $9\frac{1}{2}$ Ed. Mjød, af hvilke Kornetten lod bortføre 2 Edr., medens det øvrige blev fortæret tilligemed 7 Edr. gl. Tamarisk Öl, $\frac{1}{2}$ Fad Mumme, $\frac{1}{2}$ Ed. Rostoffer Öl og $\frac{1}{2}$ Ed. Eddike, fremdeles 1 Skpd. Fjær, 206 Mk. Bog, 140 Pd. Talg og 16 Skpr. Gryn, der alt sammen under Lummelen kom bort af Kjælderen. Kontoret lod Kornetten opbryde og gennemsaa alt, hvad der fandtes, og udtog alt hvad der tjente ham. Af Hylben borttog han en lang Sølvtobakspibe tilligemed en stor Sølvbørste, fremdeles en fin Hat, nogle Smykker, 8—9 sølvbeslagne Knive m. m. De opbrøde Rister og Skabe og udtog, hvad de lystede. Paa „Speceristen“, Risten med Kryderier, opbrød de Hængslerne, da Nøglerne ikke vare at finde. Fremdeles opbrød de Røgfamret en Søndag, da Folkene vare i Kirke, og ingen andre hjemme end Rytterne. I dette Røgfamrer var et stort Parti Flæsk og andre Sager, hvoraf en stor Del blev borttaget. Af en Del forefundet Bly støbte de Rugler, som de brugte hver Dag. Saavel Kornetten som hans Folk undløde ikke at forsyne sig med saadanne Ting, der paa en behagelig Maade kunde erindre dem om Opholdet paa Gjelstov og om denne Gaards velforsynede Kjøkken og Kjælder, naar de igjen kom tilbage til Garnisonsstedet i

Nyborg, idet der efter Tilfigelse mødte 5 Bønder med hver en Bogn som fik paalæstet som følger :

Albrect Pedersen havde paa sin Bogn: 1 Ed. Mjød, 4 Sider og 7 Bøster Flæsk, $\frac{1}{2}$ Otting Smør, 1 Kurv fuld af Knapost, en Del røget Kjød og Svinehoveder og en Flaske Brændevin.

Peder Hansen udførte for Kornetten: 1 Ed. Mjød i 2 store Sække, 4 Ldr. Havre og en barket Drehud.

3 Rasmus Nielsens Bogn: 1 Flaskefoder med 6 Flasker fulde af Vin og Brændevin, 3 Ottinger Smør, 4 Oste, 1 Fjerding Vin, 5—6 Skpr. Boghvedegrøn, 1 graa Hat, 2 Epil Regler og en barket Drehud. 3 Jens Hansens Bogn bortførtes: $\frac{1}{2}$ Otting Smør, 1 Ost, 2 Flasker Vin, 1 sort Hat, 1 Hestedækken, en Del ny Lægtesøm, en Del Strikker og Hammelreb, som de havde skaaret af Seletøjet.

Endelig i Sorgen Rasmussens Bogn: Kornetten „sielf“, nogle Beværer og en liden Kuffert.

Der maatte hver Dag leveres Rytterne $\frac{1}{2}$ Otting Smør og saa megen sød Fløde, de vilde have, hvorfor Husholderstien ikke kunde gjøre Regnskab for sit Smør af 23 Køer. Rytterne havde tvende Gange haft stor Parade med fremmede Ryttere og Heste, der hjalp til at ødelægge og fortære hvad de selv ikke formaaede at fuldbyrde. De sønderfloge Vinduer og Døre og opførte sig værre end de argeste Fjender. Lædefogden beklagede sig, at han ikke kunde faa sin Høavl indbjerget, da han hver Dag maatte have 4 Mand til at passe Rytternes Heste, flaa Græs og kjøre hjem til dem. En Karl maatte hver Dag skjære Halkelse af utærsket Havre, og det friske Græs lode de nedtræde af deres Heste, saa man maatte leje Græs til Kreaturet andre Steder.

Peter Bøtting fremlagde derefter ved Salling Herredsting d. 10—11 Febr. en forseglet Registrering over det ham fra-

komne Gods af hvilke endvidere fremhæves: en hvidgraa Kamelhaars Kjole, 60 Alen sorte Silkebaand, 2 Stk. Lærred, 6 ny Hatte, en Muffe med nyt Odderfoder under, 3 Drejls Duge, 1 Par fine Hørgarns Lagen, en sort fin Mandsklædning, Silkestrømper med Sølvfrindsjer. Fremdeles 3 Sadler og et fuldstændig Sæt Ridetøj, Synder, Buder, 10 barkede Dæhuder, 5 Par Sko, Bor, Talg, Hør, Fjer o. s. v. o. s. v.

Efter at Peter Børring var udløst af Arresten og „ej funden skyldig“ og atter kommen i Rolighed, søger han under 13de Januar 1664 om Erstatning og Dprejsning for det ham frarøvede Gods hvori han fremhæver, „at jeg med min fattige Hustru saalænge har været indespærret paa Nyborg Slot, og først d. 31te Oktbr. ved kongelig Naade blev fri, da der intet var bleven mig overbevist, men min Uskyldighed godtgjort i Retten, saa haver dog mit Hus og Gaard i lang Tid varet belagt med Ryttere, som haver forarsaget mig allerstørste Skade, foruden deres daglige Underholdning, bortførte de 5 Bognæs af mit Gods, opbrød Kister og Gjemmer o. s. v. „hvorfor han beder om, at der maa gives Befaling til Gouvernøren i Fyn, at de Mænd, som haver forseglet hans Gods, maa aabne det igjen og med Arrest og Evang forhjælpe ham til samme Gods igjen.

Herpaa indløb under 29de Januar en kongelig Resolution til Hans v. Ahlefeldt, at han den Anordning giver, at Peter Børring uden al vidtløftigt Ophold og Forhindring forstafes sit Gods igjen, ligesom det paalægges de Mænd, som haver forseglet Boet at aabne det igjen, saa og at afgive deres Beretning om, hvad der findes at være frarøvet.

Som en Følge af denne Resolution anlægges Peter Børring Sag mod Kornet Nødebeck og afæster Lingsvidner ved Salling Herredsting baade af de 5 Bønder, der bortførte Godsset paa deres Bogne og Gaardens Tjenestefolk, 10 Karle

og 5 Riger. Derved fremkom den foran beskrevne Oplysning om Gjelstovs Udplyndring i Sommeren 1663. Men uagtet han offentlig og privat søgte Kornet Nødebeck, fik han dog ingen Erstatning af ham, saa Peter Børtning under 4de Juli 1664 paany andrager om Dprejsning for nævnte Overfald, idet han begjærer Arrest paa Kornetten til han gjør nøjagtig Satisfaction for det ham fratagne Gods. Der blev meddelt Resolution paa dette Andragende, derved, at Peter Børtning fik Lov til at fikre sig forrige Kornet Joh. Nødebeck, til han godtgjør ham for det fratagne Gods.

Med denne Dprejsning maatte Peter Børtning foreløbig lade sig nøje, thi det er neppe rimeligt, at en Kornet paa hin Tid var i Stand til med egne Midler at erstatte Peter Børtning sit Tab. I øvrigt synes det, som Regjeringen ikke ret havde Dje eller Dre for slike Klager, efterdi man ikke saa sjælden sendte større eller mindre Afdelinger fra Garnisonsstederne ud paa „Spiseri“, og saadanne Folk frygtede man værre end Fjenden, de vare næsten uden al Mandstugt, raa og vilde som Liden selv. Hans Lavridsen, Præst i Tordløse, havde en Broder der ikke havde duet til andet end til Soldat. Som „Gevorben“ laa han i Nyborg. Men det magre Garnisonssted behagede ham ikke, og da man saa engang lod en Afdeling ud paa Spiseri tog denne ned til sin Broder i Tordløse med Kongens Klæder paa, hvor han forførte en „god og ærlig Pige som tjente i Præstegaarden“; Friheden behagede ham mere end det gevorbne Regimentes strenge og dog kun lidet nyttige Tugt. Han blev gaaende som Dagdriver i Præstegaarden, indtil en ny Afdeling af de gevorbne Soldater kom der til Sognet at „egekvere“, og da de kjendte deres forsvundne Kammerat, tog de ham med ind til Nyborg, hvor han saa slap med at blive sendt til Norge og indlemmet i Kafferiet. 251

Uf det ved Udplyndringen paa Gjelskov ødelagte og borttagne Korn var en Del Tiendekorn tilhørende Krarup Kirke, som Peter Børtning var bemyndiget til at tage i Forvaring. Da Kirken nu i Efteraaret 1664 højlig trængte til en Reparation, søger Stiftsfriver Rasmus Andersen Peter Børtning for det hos ham oplagte Tiendekorn til Kirkens Istandsættelse, ifølge det kongelige Brev af 22de April 1664 angaaende Haagerup (Kangauholm) og Krarup Kirkers Inddragelse under Stiftets Inspektion. Det var Kongens og Kirkens Tiendeparter for Aaret 1662: 12 Edr. 2 Skpr. Rug à 15 Mk. 4 Edr. 6 Skpr. Byg à 10 Mk. 10 Edr. 6 Skpr. Blændkorn à 7 Mk. 8 þ. og 4 Edr. Havre à 5 Mk. foruden nogen Smaaredsel, i alt til en samlet Sum af 87 Slettedaler efter det Mars Priser.

Angaaende dette Søgemaal beflager Peter Børtning sig ved et Indlæg i Salling Herreds Tingbog af 20de April 1665, hvoraf det endvidere ses, at han intet havde modtaget af Kornet Nødebeck. Det hedder saaledes blandt andet i nævnte Indlæg: at han efter Ordre havde modtaget nævnte Korntiende og lagt den i Forvaring, da han ingen Ordre havde til at sælge den, og ingen lod den affordre inden min Gaard blev belagt med Ryttere og udplyndret af dem, hvor ikke alene Kongens og Kirkens Korn, som laa paa mit Loft, blev mig berøvet, men og baade min Landgilde og min egen Gaards Avling, over 579 Edr. Korn, hvoraf kun 20 Edr. blev tilbage, hvor desuden mit ganske Hus, Kammer, Kjælder, Kister og Skrin blev opslaget, og udtaget deraf, hvad de lystede, „hvorfor jeg ikke formener med to Sværd at skulle slaas; først udplyndres og siden betale i dyre Domme det, jeg aldrig haver nydt.“ Han tilstod desuagtet at betale Skjeppe for Skjeppe, hvad der kan tilfalde for Aaret 1662; men hermed vilde Stiftsfriveren ikke lade sig nøje, idet han

bemærker, „at Peter Børting kunde søge at faa Kornetten dømt ved Krigsretten, samt antog, at Kommissionen ikke havde forbudt ham at omsætte nævnte Korn lidt før i rede Penge“. Nu vare Priserne faldne en Del, og derfor vilde det volde den fattige Kirke et Tab, om han nu vilde levere Kornet i Lønde og Skjeppe, og Salling Herredsbom lød derfor paa, at i Betragtning af, at det var saa længe siden Udplyndringen skete, og Peter Børting hverken har søgt Oprejsning ved Landslov eller ved Krigsretten, saa blev han tilkjendt at betale den fulde Værdi af det hos ham til Krarup Kirkes Istandsættelse oplagte Tiendeforn inden 15 Dage.

Som Erstatning for de ham tilsikrede 30 Læs Brænde aarlig af Rantzauholms Skove, modtog han ifølge Skjøde af de kongelige Kommissarere af 30te Marts 1663 Høbbet Skov med øvrige Skove og Haver, Bregnekrog, Ruerne, Rudal og Ormestald udenfor Haagerup By. Men Haagerup Bymænd havde været vant til at stjæle Træer i disse Skove, og de fleste af Bønderne der i Byen vare nu pantsatte til hamborgske Pøngemænd for hvem Henrik Wrangel, Foged paa Sandholdt og Nassebølle var Forsvarer og han brød sig en god Dag om at frede paa Skovene, saa de i en kort Tid af Vinteren 1664 havde borttaget ikke mindre end 26 store Oldtræer, Ege og Bøge, af hvilke de fleste maalte 1—2 Alen og derover i Tværmaal, og det mente Peter Børting dog var for meget, hvorfor han faar optaget Syn over nævnte Skove. Senere indfaldte han samtlige Haagerup Bymænd, der vel ikke nægtede at have hugget Træer i Skovene, men Wrangel mente, at Hamburgerne som havde Haagerup By, ogsaa havde Ret til Skovene, hvilket Peter Børting modbeviste ved sit Skjøde, som både Wrangel og Bymændene maatte respektere.

Samme Foraar havde hans egen Kuff ladet en Del af hans Gods bortkomme paa Rejsen fra Nyborg til Gjelskov,

saasom Lædergrimer, Hæstedeckener, Pistolhylstre m. m., og ej villet forklare, hvem der saa skammelig havde fordærvet Bognhestene. Han var desuden løben bort af sin Tjeneste, men man fik fat paa ham hos Mads Lamand i Saagerup og han blev dømt til at have forbrudt $\frac{1}{2}$ Aars Løn = 8 Rd. og tilpligtet at gjøre Rede og Forklaring, hvor nævnte Løj var bleven af.

Endvidere indkalder Peter Børtning samme Aar Thomas Sørensen, Fuldmægtig ved Rantzauholm, fordi denne havde ladet en af Gjelskovs Hovbønder, Niels Anderfen i Lydinggaard, antage og fæste en Gaard i Saagerup, efter at have forsømt sin Hovning og sine Gjerder samt forladt sin egen i Fæste havende Gaard.

Der er neppe nogen Mand i Landet, i det mindste ikke i hele Svendborg Amt, der har truffet saa mange Folk til Ting i en saa kort Tid som Peter Børtning. Der var saa Tingdage, hvor han ikke havde en eller anden at trækkes med, og mangen en Gang sendte han hele Starer derhen, saaledes havde han f. Ex. paa 1 Dag (d. 23de April 1664) et halvt Hundrede Bønder fra Grønderup, Pejrup, Sundstrup, Maby, Ulbølle og Stjærninge til Salling Herredsting for en samlet Forbring paa over 1300 Rd.

Den Mand, med hvem han førte sin længste Trætte, for tilgodehavende Fordringer, var Palle Christensen i Sjørup en Mand, hvis Karakter havde meget tilfælles med Peter Børtnings, thi han havde ligesom han Fribrev paa en Gaard (Sjørupgaard), var en Mand, der omgikkes meget med Penge, en lille Godsejer, en lovfyndig og trættestjær Mand — der tidligere havde været Ridefoged for Erik Ditzau paa Gjelskov. Vi skulle standse lidt ved denne Sag, der ikke alene giver Oplysning om adskillige Forhold paa hin Tid, men ogsaa et Indblik i Tjendens Fordringer under den svenske Krig. Først

følger han Palle Christensen for 4 Obligationers Indfrielse, der vare udstedte fra 1654—58 hvis Beløb dog ikke steg op til 200 Rd. Dernæst for en Del hos ham modtagne Kjøbmandsvare efter følgende Regning:

August 1657: 1 Top Sukker 9 Mk., $\frac{1}{2}$ Ld. Silb 15 Mk.,
1 Skp. Salt 3 Mk.

Maj 1658: 2 Skpr. Salt 6 Mk.

Aug. 1658: 1 Ld. Tjære 5 Rd., Bergfist 7 Mk., 1 Fad
Trondhjems Silb 9 Mk., 2 Skpr. Salt 6 Mk.,
 $\frac{1}{2}$ Ld. Torff 12 Mk.

Denne Regning synes at tyde paa, at Peter Børtning, som senere blev Raadmand i Odense allerede før Krigen havde drevet Kjøbmandshandel fra sin Gaard paa Vestergade, og saaledes haat et Oplagssted og Udsalg af nogle mest af-sættelige Vare i Haagerup Skrivergaard. Denne Formodning bestrykes end yderligere ved de hyppige Indkaldelsesbreve, hvor det ofte er for Silb, Salt og Tjære at Omegnens Bønder ere komne i Gjæld til ham. Saaledes indkaldes d. 15de Oktober 1664 bl. andre S. Lavridsen i Nybo for $\frac{1}{2}$ Ld. Silb, han 1656 bekom, Morten Tørgensen i Stenderup for 2 Skpr. Salt, 1657 Peder Osterfens Hustru i Kalleko for 1 Ld. Silb til 5 Rd., 1 Ld. Tjære 4 Rd. og 15 Dufin Tobakspiber for 1 Rd., som hendes fl. Mand af Hans Skipper 1656 bekom o. s. v. Men Palle Christensens Regning var større endnu, idet der fremhæves „Udlæg for Palle Christensen til de svenske Soldaters Mundering 4 Sldr“. Udlagt for hans Svend, som skulde have været Soldat 4 Sldr. for 2 Ldr. Byg 4 Sldr., laant hans Hustru 2 Sldr. og udlagt for ham til Wrangels Hofjunfer Roschenfeld 14 Sldr., ligeledes udlagt den Kontribution, som tilfaldt ham at give de svenske 96 Sldr., Brandskat 20 Rd., for Folkenes

Underholdning 12 Rd., til Feltherren 60 Eldr. 2 Mars Afgift af Hjørupgaard à 30 Rd. er 60 Rd.

Det var i Foraaret d. 5te Marts 1664, at Peter Børting fremsatte disse Fordringer, men endnu ved 30te Juli stode de uafgjorte, han maatte derfor søge paany, medens han imidlertid havde erhvervet en Landstingsdom til nævnte Obligationers Indfrielse, der gav Peter Børting Indførsel i Palle's Ejendomme i Hjørup, desuden løb alle de andre Fordringer op til den i hine Tider ikke ubetydelige Sum 624 Rd. 7 þ. Hertil oplyses, at Peter Børting efter Palle's indstændige Begjæring havde gjort Udlæg for ham til Fjendens Forlangender. Da den svenske Hær ankom til Fyn, blev der paalagt hver fuld Gaard af Kaj Lykkes Gods at yde i Brandstat 30 Rd., som Peter Børting tingede ned til 20 Rd., og i samme Tid blev Hjørupgaard ikke regnet for mere end en anden god Bondegaard og derfor udlagdes de 20 Rd.

Kajs Gods var ansat til 155 Ryttertjenester og skulde give en samlet Brandstat af 4650 Rd. og desuden 2 Rd. om Ugen af hver Ryttertjeneste. Strax efter at Fjenden havde faaet fast Fod her i Fyn, ankom Hofjunker Rosenfeldt med sine Folk til Rantzauholm for at salvegardere Kaj Lykkes Gaarde og Bønder, men der maatte naturligtvis ydes en hel Del Penge til deres Underholdning, og Palle havde i Reglen altid andet Brug for sine Penge, det var saa let at gaa hen til Peter Børting i Saagerup Skrivergaard, der igjen oplyser, at disse Udlæg til Rigsadmiralens Hofstat for Palle Christensen alene løb op til 96 Rd. og for hele Udlæget under Krigen til 210 Rd. Med Hensyn til Salvegardepengene udeblev Palle som sædvanlig, indtil Hofjungeren resolverede, at bruge militærisk Eksekution. „Der jeg det Palle lod vide“ — siger Peter Børting — „var det begjærte at jeg vilde gjøre

Afbigt paa hans Begne, som jeg saa fik aftinget for 14 Rd. som Palle lovede at betale mig igjen."

Med en anden Tingdag afgiver Palle sin Erklæring mod Peter Børtings mange Fordringer, hvori det blandt andet hedder: At den Obligation af 28de April 1658 paa 11 Sldr. 2 Mk. for en Hoppe, formener jeg ikke at give Rente af, da den ej lyder paa Rente, ej heller fik jeg nogen Nytte af Hoppen, da den strax blev mig fraplyndret. De to Aars Afgifter af min Gaard vil min Hustru med god Samvittighed vide at have betalt til „Pejter“, desuden var der det samme Aar paalagt mig en stor Indkvartering, nemlig en Oberstløjtnant Sofias Brede Rankau med sine Folk og Heste i 3 Uger, som kostede mig med Al og Mad og Njød, som de fortærede, over 24 Rd. De 14 Rd. i Salvegardepenge kan jeg ikke vide hvorfor jeg skal betale, da jeg selv fra otte Dage efter Svensken kom her til Landet, havde holdt Salvegarde i mit Hus og de otte Dage, jeg ingen havde, blev jeg daglig udplyndret. Det samme forment han gjaldt om de fleste andre Poster, navnlig om de 60 Rd. til Feltherre Schack, da han selv havde en stor Indkvartering, idet Stabskvartermester Egedius von Sall laa i hans Hus i 22½ Uge med 8 Heste og Folk og gjorde ham Skade for 88 Rd. De 108 Rd. for Proviant maatte ogsaa være formeget, da han baade til Pejters egne Tjenere og til Ladefogden paa Gjelskov efter medgiven Ordre havde leveret baade Kvæg, Penge og Vic-tualier, og saaledes vedblev man gjensidig at gjendrive hinanden, indtil Palle lovede nøjagtig at betale enhver Fordring.³⁰⁾

Med en Borger Peter Søril i Kjøbenhavn havde Peter Børtning nogle Stridigheder, da han havde kjøbt nogle Bønder-gaarde af Ulrik Chr. Gylbenlønes Gods i Bjerger Herred for omtrent 1100 Rd. som Peter Søril havde i Pant. For Indfrielsen af denne Kjøbsfum søger Peter Søril ham adskillige

Gange, ja begjærer endog Arrest paa hans Person, hvilken Tilladelse han ogsaa fik gennemført, Peter Børtning tog sig imidlertid Sagen med Ro, og betalte senere de kjøbte Gaarde.

Vi have nu fulgt Peter Børtning fra den Tid han blev Ridefoged paa Ranzauholm, da han blev Amtsforvalter og Godsejer have fremstillet adskilligt ejendommeligt hos ham baade i Snildhed og Myndighed, saavel som i Dygtighed og bestemt Optræden, der kunde fortælles adskilligt endnu. Der ligger en hel Del ubearbejdet Materialie til hans Livs og hans Tids Historie, der bedre kan komme til Nytte i andre Forbindelser. Det er vort Lands indre Historie i Tiden før, under og efter Svenskekrigen, der falder sammen med hans Tid, og den har vore Historikere kun peget paa, endnu ej bearbejdet. Landets Tilbagegang før Krigen, dennes skrækelige Udelæggelser og Følger for Landbosforholdene og Landet i sin Helhed, mere eller mindre efter de forskjellige Egne af Landet er et Emne, hvortil der findes rige Kilder i vore offentlige, saavel som i vore private Arkiver. Her kun endnu et Par Træk om Peter Børtning om Afslutningen af hans Virksomhed paa disse Egne.

I Foraaret 1664 indgiver han et vel affattet Forslag til Regjeringen om Salttoldens Ophævelse — han skrev ypperligt for sig, hans Indlæg saavel som hans Forslag og Erklæringer ere mesterlige, af en sjælden ren og klar Stil og hans smukke flydende Haandskrift vidner om hans Fasthed og Dygtighed. I det han motiverer dette Forslag, gaar han ud fra, at Salttolden er en Udgift, der næsten ene rammer de smaa og fattige Beboere paa Landet. Han foreslaar derfor at ophæve denne Told, men da Landets tomme Pengekasse ikke kan undvære denne Indtægt, saa vilde en Hartkornsskat, nu da Skyldsætningen var indført med større Billighed træde istedet, og efter hans Beregning vilde 6—8 ø. pr. Tønde

Hartkorn dække hele den Indtægt som hidtil indkom ved Tolden af Salt.

I Efteraaret 1665 (d. 2den Septbr.) meddeles der kongelig Bestalling til, at Peter Børtning maa være Raadmand i Odense, hvori det hedder, „at han skal være os og vort kongelige Hus til Guld og Tro, vort Gavn i alle Maader at fremme, saavel som Skade og Forderff af yderste Magt at hindre og afværge og ellers skikke og forholde som det sig en ærlig, tro og oprigtig Raadmand egner og anstaar“. Han opholdt sig imidlertid snart paa Gjelsskov og snart i Odense, saa man ikke ret vidste, hvor man skulde søge ham, uagtet han efter Kgl. Maj. Befaling af 6. Septbr. 1665 var anset at have sin rette Bopæl i Odense. Han hang endnu ved Gjelsskov, hvis Hovedbygning han tildels havde opført — rimeligvis ved at flytte sin ny Hovedbygning ved Gaagerup Skrivergaard, derhen. Han kunde ikke saadan forlade denne Gaard med alle Stude og Fæhøveder og alle de hoverigjørende Fæstebønder, som han ikke saa let, som han havde tænkt, kunde faa afhændet til nogen anden. Der stod en Kapital i alt dette, og Kontanterne vare dengang saa faa. I Kompagni med Hamborgerne drev han Handel med fine Produkter, der væsentlig bestod af Fæhøveder (Orne og Svin.) Ved Registreringsforretningen efter Kaj Lykke stod endnu 14 Staldbørne paa Rånghauholm, som Peter Børtning havde leveret, uden at faa betalte. Nu stod de der og bleve dygtig fede, og saa søger han Kongen om at maatte faa sine Orne tilbage, da han endnu ingen Betaling havde modtaget derfor, og det giver Kongen heller end gjerne Tilladelse til, thi han havde heller ingen Penge tilovers til at indløse dem med. Endnu i Sommeren 1665 lejede han ved David Lavridsen i Kirkeby Græsning til 40 Fæhøveder paa Rødskebølle Mark.

Det var ham dog om at gjøre at afhænde sin Hoved-

gaard med tilliggende Tordegods, og da han ikke kunde finde en Kjøber til den samlede Ejendom, der næsten hvert Aar bragte ham Tab, maatte han endnu hvert Aar indfalde sine Bønder for refterende Landgilde, Sæde og Laanekorn. Ved et Indfaldelsesbrev af 23de Septbr., hvor alle Hillerslev Mænd maatte for, havde Gaardmand Lavrids Pedersen endog laant alt muligt, baade Heste, Vogne, Kister, Skabe, Sengeklæder, saavel som Sæde- og Jødekorn. Lejen af 2 Røer var 2 Rd., af 4 Bæster, en Høstvogn og en Ternharve 5 Rd. o. s. v. Han indgif derfor en Kontrakt med Præsident Claus Rasck om at afstaa alt sit Tordegods i Ranzauholms Birk til Statholder Gabel, til hvem Kongen havde overdraget Herresædet Ranzauholm. Det var 3 Gaarde i Nybo; en Gaard i Nybygtaarde, en i Lydingtaarde, samt Haagerup Skrivergaard, med de til samme Gods hørende Stove, men Gabel modtog imidlertid ikke nævnte Kontrakt, og Handelen gif saaledes tilbage. Det lykkedes først Peter Børtning halvandet Aar senere at finde en Kjøber til Gjelstov Gaard og Gods, idet han under 1ste Maj 1667 afhænder samme til Hofraad Adolf Hans v. Holsten, den første af Slægten, som nedsatte sig i Fyn, og dog havde denne Handel paa et hængende Haar nær gaaet tilbage igjen, da Kjøbereren — skjønt han kun skulde give 10,000 Rd. derfor neppe havde formaaet at skaffe Pengene tilveje. Som Sikkerhed for Kjøbesummen havde Holsten givet Pant i det ham som brugeligt Pant overdragne Hirtsprungs Gods, men da han heller ikke kunde slippe af med samme, vidste han endnu 1670 ingen anden Udvej, end at tilbyde Peter Børtning dette Gods i Udlæg for den for Gjelstov afforderede Kjøbesum, men hermed vilde Peter Børtning ikke lade sig nøje, og forlanger 1671 endelig Dom og Rede paa Handelen. Hvorledes Sagerne endelig ordnedes er ikke bekjendt, da netop det Bind

af Tingbogen fattes, men Udfaldet blev, at Holsten beholdt Gjelsskov med det under samme efter Skjødet tilsikrede Torde-gods.

Strax efter at han havde afhændet Gjelsskov, forlod han Fyn og tog Bolig i Kjøbenhavn, hvorhen han ogsaa flyttede sin Virksomhed som Handelsmand, idet han ved samme Tid ligeledes afhænder sin Ejendom paa Vestergade i Odense til Agent Westen^{3 1)} og samtidig afløses fra sin Bestilling som Raadmand dersteds.

Kjøbenhavn (Kristianshavn) blev ikke længe hans Hjemsted, idet han 1669 forlod Danmark, efter at han ved Skjøde af 1ste Januar s. A. havde kjøbt Fossum Jernværk i Norge.^{3 2)} Netop det, at han forlod Danmark paa en Tid, hvor der var et daarligt Marked for hans Kapitaler og intet at udrette med hans Virksomhed, for at fæste Bo i Norge, hvor en saadan Mand let kunde faa Sving paa de rige Jernværker, er ikke et af de mindste Beviser paa hans Dygtighed. Han kjøbte dette i sin Tid faa fordelagtig bekjendte Jernværk af Preben von Ahnen til Fosnæs, Amtmand i Nordlandene for 5000 Rd. Allerede den første Sommer (1669) leverede han Stangjern til Flaadens Behov, og det har han vel gjort mere end en Gang, eftersom han udfoldede en betydelig Virksomhed, saa han tillige satte sig i Besiddelse af Baaselands, det samme som senere er kjendt under Navn af Næs, Jernværk.

Han levede i Fossum og Skien og blev en gammel Mand, men i flere Aar efter sin Afrejse forlod han ikke Skuepladsen for sine tidligere Bedrifter. Uden at nogen anede det, kom Peter Børtning af og til herved, stævnedes sine Skyldnere sammen By for By for at se, hvad de kunde overkomme til deres Gjælds Betaling. Penge var der kun faa af, men saa hjalp han sig med Køer og Svin; Vadmel, Lærred, Flæsk, og hvad enhver havde.

I Aaret 1690 leverede han Kanoner til Kongens Tjeneste og sad endnu i en stor og omfattende Virksomhed. Ved den Forstærkning, som Kongen i 1694 krævede, var Peter Børting ansat for 2000 Rd. Det højeste, som blev krævet af nogen Enkeltmand i Norge, synes at have været 4000 Rd. 1695 skjænkede han tillige med sin Hustru en Altertable til Gjersum Kirke. Først 1698 klager han over aftagende Affætning fra sit Sernværk, fremkaldt efter hans Mening ved de andre Sernværker. En Kommission til Undersøgelse heraf, udnævntes ifølge Sjællandske Tegnelser d. 12te Marts 1698; d. 14de Maj s. A. fik han Bestalling at være virkelig Kommerceraad, hvilket dog efter Bestallingens Udtryk synes at maatte være en tom Titel.

Peter Børting blev den samme i Norge som han havde været i Danmark. Han skildres som en urolig og procesfyg Mand; iblandt hans Dfve nævnes „den fattige, uskyldige, eftertragtede Frands Gudrio“. Det hedder saaledes deroppe fra, „at det lader til, at han har vist en mærkelig Opfindsomhed i at chikanere sine Modparter, saavel som ved at forhale Rettens Gang, naar den ikke var ham gunstig“.

Han holdt sig en egen Bergret, (Birkeret) hvorunder han vilde inddrage alle sine Retsfager, og benyttede som Dommer en Paul Druchen der kaldes Kongl. Maj. Konfistationsdommer i Bratsberg Amt. Han laa i mange Aar i Strid og Proces med sin Ejener Christoffer Hermansen, der synes at have bestyret Fossum Bærk, men hvis Regnskaber han ikke var fornøjet med. Han levede at se det attende Aarhundredes Morgen, men døde ifølge Bergs Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie (VI. 591) efter rimelig Antagelse 1701 og efterlod sig fire befyndte Børn:

1. Anna Christiane, gift med Major Christian Mecklenburg, der kom i Strid med de øvrige Medarvinger

om Peter Børtings efterladte Formue. Striden blev i 1703 ved fgl. Kommissorium overdraget Amtmand Henrik Udeler at afgjøre, og Major Mechlenburg fik paa sin Part 13,914 Rd. 10½ f.

2. Frands døde 1707 og efterlod sig en Søn Peder Frandsen Børtning, der 1719 blev Fændrik ved de Nordenfjeldske Dragoner, men afgik s. A. 1717 udstedte han Transport paa sine Arvemidler til Kjøbmand Niels Sofsten, der allerede 1707 i hans umyndige Aar havde kjøbt hans Faders Ejendom Baafeland (nu Næs) Sernværk. 1723 var baade han og hans Farbroder og Formynder, Kaj Børtning, afgaaet ved Døden.

3. Kaj der tilligemed de to ovenfor nævnte Sødsfænde vare fødte i Haagerup Skrivergaard. Han bestyrede Fossum, men ødelagde Bærket. 1714 var alt forfaldent.

4. Juliane var født paa Gjelskov d. 17de Febr. 1667. Hun blev gift med Kapt. Ulrik Frederik Fien. Til hende havde ovennævnte Peter Frandsen Børtning testamenteret alt sit Gods, men hans Mormoder Susanne Moth, Enke efter Borgermester Bræmers i Kristiania rejste Indsigelse mod Testamentet.

VI.

„Godt Naboskab er Guld værd“.
(Gammelt Ordsprog.)

Fra det Tidspunkt, i hvilket vi nu have dvælet og be-
tragtet Forholdene ved Ranzauholm og Gjelskov med den
imellem begge Herresæder liggende Haagerup Skrivergaard:
Peter Børtings egen Gaard, gaa vi hundrede Aar frem i

Liden for at standse ved en Strid imellem Rankauholm, der nu havde faaet Navnet Brahetrolleborg, og Gjelskov om nævnte Gaard i Haagerup. Striden førtes med Bitterhed fra begge Sider, idet begge Herfæder vilde have Gaarden under deres Besiddelse, thi det var endnu i hine stridbare Tider, hvor Adelsmændene saa ofte indlod sig i Stridigheder med hinanden, mangen en Gang for saadanne Sagers Skyld, der ikke vare værd at trættes om. Her i denne Strid søgte daværende Ejer af Gjelskov Landsdommer Erik Scheel Holsten at forsvare sin Ret til Haagerupgaarden som lovlig erhvervet Ejendom, medens Grev Konrad Reventlov til Brahetrolleborg gjorde Fordring paa at indløse nævnte midt i Baroniet liggende Gaard, idet han forment at have Indløsningsret dertil iølge Lensbrevet paa Baroniet Brahetrolleborg af 28de Decbr. 1722 og et Laasebrev paa Holmeklosters Gods, givet af Kong Hans 1498.

Som foran anført var Haagerup Skrivergaard uden nogen Reservation af Indløsningsret tilligemed andet Tordegods, udlagt af de kongelige Kommissarier i Kaj Lykkes Bo til Peter Børting for dennes samlede Fordringer 2442 Rd. Til 1ste Maj 1667 har han som en Følge af sit lovlige Skjøde afhændet nævnte Tordegods tilligemed Hovedgaarden Gjelskov til Adolf Hans von Holsten, som alt foran er fortalt. Gaarden har siden fulgt Gjelskov som en almindelig Bondegaard, hvorhen dens Fæstebønder, Peder Hansen, Hans Rasmussen, Jesper Jespersen, Sorgen Jensen og Rasmus Hansen, den ene efter den anden havde aftjent deres Hovning og ydet deres Landgilde uden nogen Anelse om, at Gaarden skulde komme til at høre under Baroniet.

Fra den Holstenske Families Side kunde der lige saa lidt være Tanke om, at Haagerupgaard skulde vindes derfra ved nogen Proces og Dom, hvad ogsaa gjaldt om de

to andre Steder Gjellebrede og Effeberg, hvorom der ligeledes blev Strid. Gjellebrede, den nuværende Skovridergaard i Vesteraaby Sogn og Effeberg i Hundstrup Sogn, vare udlagte til Anders Gunzau ved Udlægsforretningen efter Kaj Lykke paa samme Maade som Skrivergaarden var udlagt til Peter Børtning. Fra Anders Gunzau overgives disse Gaarde til Kaptajn Wulf Sigvart v. Holsten til Gjelskov ved Skjøde af 26de Maj 1699. Wulf Sigvart eller Sigfrid v. Holsten havde modtaget Gjelskov Gaard og Gods ved sin Moder Fru Ide Rathlaus Skjøde af 20de Decbr. 1698, hvorunder tillige er indbefattet Tørgen Tensens Gaard i Haagerup af Hartkorn efter den ny Landmaalingsmatriful 9 Fdr. 4 Skpr. 2 Fdr. og 1 Alb. Jordskylb og 2 Fdr. Skovskylb. Ved et Arv og Spødsfendeskifte, der sluttedes d. 28de April 1742, overdrages de 2 Hovedgaarde, Gjelskov og Nyhøllegaard med tilhørende Bøndergods, derunder indbefattet de nævnte 3 Gaarde af Wulf Sigvart v. Holstens Arvinger til Sønnen Erik Scheel Holsten, Landsdommer i Fyn for en Sum af 33,000 Rd.

Næsten 90 Aar efter at der var sket Udlæg efter Kaj Lykke, hvorved den største Del af Bøndergodsset blev spredt til alle Sider, finder daværende Birkedommer ved Brahetrolleborg Birk den bekjendte Frederik Bagger, senere Ejer af Sulskov, at den endnu tilbageværende Del af det Gods, som tidligere havde ligget under Ranzauholm, maatte kunne indløses for den Sum, hvortil det dengang blev udlagt. Høveriet var naaet sin fulde Udvipling, og Omdelingen af de forskjellige Byers og enkelte Gaardes Landskylb og Tilliggende var paabegyndt og tildels iværksat for flere Byer, nu var det en stor Fordel, om alle de omliggende Byer helt og holdent kunde lægges under Herregaarden, for derved inden for hver By's Grænser at gøres lige i Pligter og lige i Rettigheder.

Den gamle Ulighed imellem de enkelte Gaarde i Byerne fremkaldte en Forvirring i Tilsigelsen og Udførelsen af det nu saa udviklede Høveri, at det nok var værd at faa bortryddet enhver Hindring, der hæmmede den paabegyndte „Omdeling“.

Der var hele Tiden siden Statholder Gabel modtog Herrefædet Rantzauholm, kjøbt, magelagt og indløst Sordegods faaledes under Birgitte, Frederik og Niels Trolle som og i Reventloversnes Tid, men disse Indløsninger vare mestendels alle sket uden nogen Retsstrid med Bedkommendes frie Overenskomst. Efter de af Birkedommer Bagger foretagne Undersøgelser i Rantzauholms gamle Breve blev det derimod mere en Ret, man krævede for at faa de endnu tilbageværende uindløste Gaarde og Steder ind under Baroniet. Der fulgte nu en Række af Magestifter og Handler med Fjellebro, Egefov, Stensgaard, Østrupgaard, Hjørupgaard, o. s. v. indtil man maatte standse ligeoverfor Landsdommer Erik Scheel Holstens kraftige Modstand. Han nægtede rent ud at indlade sig paa nogen Forhandling angaaende de ham affordrede 3 Bøndergaarde: Haagerupgaard, Gjeldebrede og Eftebjerg selv mod Tilbudet af andet belejligt Sordegods. Holsten gif ud fra, at det var hans Fædreearv, og at ingen Lov eller Ret kunde tvinge det fra ham, faameget mindre som han ikke kunde undvære en eneste Gaard uden at gjøre sin Hovedgaard Gjelstov ukomplet.

Under 16de Decbr. 1749 afgiver Grev Konrad Reventlow en Skrivelse til Landsdommer Holsten, hvori han tilkjendegiver, at han vil indløse Gaardene med Penge uden noget Bederlag enten med Hillerslev Kirke eller lignende, men derimod ligesom giver Ordre til at udlevere de omtvistede Gaarde til Birkedommer Bagger for hvad de i Kaj Lykkes Tid var solgt og udlagte til. Fremdeles tillod Grev Konrad

Reventlow sig at lægge Beslag paa de nævnte Gaarde, idet han lod optage Syn over Skovene og forbød Bønderne at benytte disse, saavel som at vise Landsdommer Holsten Hørigheid og Lydighed, en Ordre, der ingenlunde behagede Holsten, som træffende fik Anledning til at udbryde, at ingen har Fred længer end hans Nabo vil.

I en ny Skrivelse af 29de Decbr. 1749 søger Greven at forestille Holsten sin Ret til disse Gaardes Indløsning, og naar Holsten godvillig vilde finde sig deri, vilde han holde godt Naboskab vedlige og lade Paastanden om Skovenes Forhuggelse m. m. falde. Det bliver derfor Holsten, der har at afgjøre, om det skal komme til Proces, eller Sagen skal gaa rolig af.

I Gjensvar paa Grevens Skrivelse bemærker Holsten, at han ikke forstaar andet, end deres grevelige Excellence mærkelig tager fejl, naar de ved Proces vil søge at fravinde mig de ganske uundværlige Gaarde, der i saa lang Tid har ligget under min Sædegaard Sjelskov. Det er en fejl Fortolkning af Lensbrevet. Tilladelsen til at indløse og lægge under Baroniet, det gaar alene derhen, hvor Eieren godvillig vil finde sig deri. Jeg har ingen af mine Bønder eller Tjenere til nogen af mine Sædegaarde at sælge for Penge, men agter at beholde mine Forældres og Familie og nu mit ejendes Tordegods med den mindste til den største Bønde, indtil jeg ser den allerfjødste Dom, der kan fratage mig det. Og om Rasmus Hansens Gaard i Haagerup skal være Løsningsret undergIVEN, saa er alt Godset, som er kjøbt tiligemed denne, underkastet samme Stjæbne, nu efter næsten hundrede Aars Forløb. Skulde da deres grevelige Excellence heller vil inklinere til en kostbar Proces, der føder ufredommeligt Naboskab, og tilsvarende Fortrydelse, end elste Rolighed og lade enhver beholde sit.

Strax i Begyndelsen af Maret 1750 lader Forvalter Bachmann ved Brahetrolleborg Justitsraad, Landsdommer Holsten indkalde tilligemed Rasmus Hansen i Haagerup og Beboerne i Gjellebrede og Eskebjerg, da Holsten ej i Mindelighed har villet rette sig efter den kongelige Bevilling af 28de Decbr. 1722, hvorved det er tilladt afgangne Christian Ditlev Reventlow og hans Arvinger som Friherrer af Brahetrolleborg, der nu er hans Søns Sehejmekonferentsraad Konrad Ditlev Reventlow igjen at indløse en Del derfra forhen udlagt Gods, deriblandt de nævnte Gaarde paa hvilke der nu lagdes Forbud mod at hugge i Skovene, jage, fiske o. s. v. ej heller bortfæste Stederne eller gjøre nogen Forandring ved disse unge Mandskab, med Fordringer, at disse Steder skal følge og tilhøre Brahetrolleborg for den Sums Betaling, for hvilken disse ere udlagte til og med Fordring paa Erstatning, for hvad der er hugget i Skovene i Holstens Forfædres Tid.

Paa Brahetrolleborg var man imidlertid kommen til Kundskab om, at Udlægsforretningen efter Kaj Lykke forvaredes i Rentekammerarkivet. Der blev da begjært en Udskrift deraf, og man faar saaledes de forønskede Oplysninger, til hvad Sum og paa hvilken Maade de omtvistede Gaarde vare udlagte til Kaj Lykkes Kreditorer. Man tilbød nu Landsdommeren den efter Udlægsforretningen oplyste Indløsningssum, men denne havde flart og tydeligt givet sin Mening tilkjende og fastholdt sin Paaastaand.

Efter at Erik Scheel Holsten havde andraget om og faaet kongelig Befaling til Joh. Fred. Brochenhus, General i Kavalleriet og Chr. Leth, Herredsfoged i Sunds og Gudme Herreder, til som Kommissarier at afhandle enten ved Mindelighed eller ved Dom at paakjende den imellem Holsten og Reventlow opstaaede Strid, saa havde denne ligeledes paa sin Side andraget om Kommissarer, og bleve Kammerherre

Niels Juul til Laasinge og Byfoged og Kirkeskriver Søren Bording i Odense tilskiftet og efter den under 27de Febr. 1750 udgaaede kongl. Resolution befalet at paaefjende: om ikke Justitsraad Holsten er pligtig at udlivere de 3 omtvistede Bøndergaarde efter den kongelige Relutions Benaadning og Lensbrevets Indhold, erstatte Gudsrets Deterioration og Skovenes Forhuggelse i hans og afgangne Forældres Tid, og om ikke Justitsraad Holsten bør betale alle Processens Omkostninger, fordi han ej i Mindelighed har villet efterkomme Befalingen med videre“.

Den 24de Marts 1750 bleve Parterne første Gang stævnedes til Kommissionens Møde i Anders Jugs Gaard i Svendborg. Joh. Fred. Brochenhus paa Bramstrup havde allerede afflaaet en Anmodning af Grev Reventlow om at tiltræde Kommissionen, nu havde han ogsaa bedet sig fri for at tiltræde Kommissionen paa Holstens Vegne paa Grund af sit svagelige Helbred, og Admiral Sagedorn blev derefter udnævnt, men deltog kun i et Par Møder, da han i Maj Maaned afgik ved Døden, hvorefter Stiftamtmand Stochfleth til Ulriks-holm antoges i den Udsødes Sted. Hver af Parterne havde nu antaget sin Sagfører: Reventlow antog Landfiskal og Profurator Wolrath Holm af Odense, medens Holsten antog Profurator Hans Jespersen, ligeledes af Odense.

Det er tydeligt at se, at Sagens Procedure ikke var det Grev Konrad Reventlow egentlig selv havde tilsigtet. Det var mere en Frugt af hans virksomme Virkedommer Bagger og Forvalter Bachmanns Nidkjærhed, der paa Grevens Vegne havde Lyft til at vove et Stormløb mod deres maaske ikke altid saa venligsindede Nabo. Greven gjør derfor endnu et Forsøg paa at faa Sagen afgjort i Mindelighed, idet han 13 Dage før sin Død affender et imødekommende Brev til Erik Scheel Holsten dateret Rønne d. 11. Juli 1750, hvori

han forholder ham sin ifølge Lenspatentet havende Ret til Indløsningen af de omtvistede Steder og tilbyder at betale dem med 2400 Rd., hvilket er 500 Rd. mere end Udlægs-summen, og saa uden videre lade Sagen falde, baade med Hensyn til Skovenes Forhuggelse og Bygningernes Brøstfældighed m. m.

Men inden Landsdommerens Svar og gjentagne Bægring naaede over til Bornholm, var Grev Konrad Reventlov afgaaet ved Døden. Det forandrede imidlertid ikke Forholdene, og Sagen dreves, maaskee endnu med forøget Styrke fra Baroniets Side, idet der fremdrages adskillige Aktstykker hvortil man troede at kunne knytte en Smule Udkomstret til Indløsningen. Ogsaa fra Justitsraad Holstens Side fremlagdes Aktstykker, blandt andet de Skjøder og Tordebøger, hvorved Godsset er overdraget fra den ene til den anden, indtil han selv havde modtaget de lovlige Udkomster paa Hovedgaarden Gjelskov, hvorunder de 3 Gaarde henhørte.

De to Sagførere afgave nu deres forskjellige Indlæg. Wolrath Holms Indlæg viser de forskjellige Forhold, hvorunder Brahetrolleborg har skiftet Ejere siden Kaj Lykkes Fald 1661, Lensbrevets Stadfæstelser af 1722, hvorefter han forment sig Ret til Indløsning af de omtvistede Gaarde, der findes at have hørt til Holmekloster halvtredstindstyve Aar før Kong Hanses Laasebrev paa Holmekloster 1498 og dømt at skulde blive et frit Gnemærke, og det til evig Tid, og de ere kun udlagte for Gjæld, komme derfra og det kun paa den Maade, at de igjen kan indløses for Udlægs-summen, men Holsten har nægtet at indlade sig derpaa, stolende paa sin Ejendomsret og vil udtolke Lensbrevet derhen, at det kun maa være tilladt at indløse det pantsatte Gods, naar Enighed derom kan tilvejebringes. „Men det skal forstaas, at det skal være tilladt.“

Istedetfor Skov til 147 Svins Olden ved Gjellebrede, var der nu ifølge en derom optaget Synsforretning ikke mere end til 26. Det nytter ikke at Holsten yttre sig over at Lensbrevet ikke er læst, thi hans Moder var allerede anmodet om at afstaa disse Steder, da Greven kjøbte Egneborg, Rostenborg og Rosseberg tilbage fra Eggestov og han har selv i Benlighed været anmodet derom adskillige Gange, men da de tilstrækkelige Dokumenter manglede, maatte man med Taalmodighed se paa den flette Husboldning med Skovene, som Gjellstov Ejere ikke sparede. „Lænk engang søv Skov til 147 Svin, nu kun til 26, en i Sandhed anselig Forlis, og det faa meget mere, som Stederne: Gjellebrede og Ekkehjerg, hvor den stærke Skov var, ikke engang er holdt vedlige; men staa tildels faldefærdige med Støtter, som Synsforretningen giver tilkjende“. De Herrer Holster brød sig ikke om Bygningerne, men kun om at faa Skovene bort, da Indløsningen laa derpaa, og at man har frygtet for en Synsforretning vidner, at af den Mængde Skov der var borthugget, fandtes ikke mere end 209 Stubber, Resten havde man opløvet og bortføtt saa snart som muligt, og da Justitsraad Holsten fornam at det vilde blive til Alvor med Reluitionen, rejser han til Gjellebrede og stempler 13 af de største Træer paa engang. Den arme unge Skov! de smukke Træer, der endnu stode i deres blomstrende Aar, men dog vare med de ældste begyndte at grue, thi paa deres Fædre havde de i deres spæde Opvæxt set, hvad Kraft det Gjellstovs Tjern havde, og de ventede nu alle deres fuldstændige Undergang, hvorfor de ligesom sendte en Courer i en Hast til Greven som deres rette Skjtsherre, med inderlig Begjæring, han dog snarest ville komme dem til Hjælp, og Greven udstedte da Forbudet af 16. Januar om Skovenes Fredning, men inden dette naaede Gjellebrede, vare allerede 7 af de 13 stemplede Træer

fældede og bortførte hver til sit Sted. Greven elskede Herligheden mere end Penge, og om der lagdes 12 Rd. paa hver Stub, blev der dog aldrig Træer mere. Holsten er tjent med Forbudet, enten han vinder eller taber Sagen.

Foruden de nys omtalte 7 store Bøgestubbe, er ved Skovsynet forefundne 87 Bøge og 18 friske Egestubbe, hvorpaa Stemplet E. S. H. tydelig er kjendt, og desuden 61 Ege og 43 Bøgestubbe, hvorpaa Stemplet ikke kunde kjendes, da det især paa Egene ikke kan kjendes uden i nogle faa Aar. Tingsvidner godtgjør, at alle de største Træer i Skoven ere borthuggede i en Tid af 40 Aar.

Holsten har bestandig vist sig trodsig mod alle fl. Grevens Forslag, endog det at give 500 Rd. mere end Indløsningssummen, behagede ham ikke. Han paastod ikke at udlevere sin Fædreneerf, han forkastede Sagens Afgjørelse ved Brahetrolleborg Birketing og forarsagede ved at erhverve Kommissarier, at Sagen bliver langt mere kostbar. Min Paastand er derfor, at Justitsraad Holsten bliver tilsunden at udlevere de 3 omtvistede Steder for Udlægssummen 1902 Rd. 1 Mk. 5 þ. med Erstatning for Skovenes Forhugning og Gaardens Brøstfældighed efter uvillige Mænds Skjøn og at han for sin modvillige forfang betaler Sagens og Processens Omkostninger. Saaledes overgiver Wolrath Holm Sagen til Doms under 18. Aug. 1750. Ifølge den optagne Synsforretning kunde de omtvistede Gaardes Bygninger ganske vist „ikke staa for et fuldt Syn“, men hvad Haagerupgaardens Bygning angik, da var denne slet ikke daarlig ja end ikke saa daarlig som mangan en Bondegaardes Bygning paa Brahetrolleborg og Gjelstov Gods paa samme Tid. Bygningerne ved de to andre Steder vare derimod for en Del faldbefærdige.

I Despersens Indlæg bevises grundigt den Ret hvormed disse 3 Gaarde ere komne under Gjelstov og siden fulgt med

Gaarden fra den ene Ejer til den anden ved disses lovlige Skjæder uden nogenfomhelst Relutionsret, saa det i alle Maader maa anses unyttigt for Greven at procedere og saaledes bliver det paa det omtvistede Gods gjorde Forbud ugrundet og lovstridigt. Det er endnu aldrig hørt, at den ene Underfaats Magt kan tilfidesætte en andens Ret efter saa lovgyltige Adkomster, og skulde saadan despotisk Gjærning finde Bifald, blev de fleste i Landet at beklage og mange bleve ej sikre i deres Ejendom, om hundrede Aars Adkomster, Hævd og Besiddelse ej kunne kunne frelse dem mod en anden Mand's Begjærlighed. Vil Greven saaledes tage afsted, frygter jeg for, at mange andre brave Folk vil lide samme „Sevalt“, især om man skulde begynde at regne fra Kong Hanses Tider, da det bedste og fedeste Gods i Danmark iaa under Gejstlighedens og Munkenes Aag og skulde saadant gjenskalbes, da blev der kun saa Proprietærer tilbage. Kirke og Hospitalgodset blev ej heller sikret. Krediten vilde svæffes da ingen vilde kjøbe af den der ikke kunde fremvise Adkomst af Paven selv. Den tilbudte Indløsningsfum er ingen Betaling for nævnte Gaarde, eftersom der 1713 af Børge Trolle til Rassebølle er budt 200 Rd. pr. Td. Htr. for Gjellebrede alene, og desuden en „Discretion“ af 200 Rd., hvilket Bud sammesteds fra for nylig er gjentaget.

Med disse Indlæg og Oplysninger lægges nu Sagen i Dommerens Hænder:

Da vi ifølge allernaadigste Befalinger havde at paa-
kjende, siden intet Forlig har kunnet finde Sted, 1) afgangne
Konferentsraad Konrad Ditlev Greve af Heventlows Ind-
løsningsret til de 3 Bøndergaarde: Haagerup, Gjelbebrede
og Gskebjerg tilhørende Justitsraad, Landsdommer Grit Scheel
Holsten til Arrefkov og Gjelskov, 2) Grevens Forhold med
at lægge Beslag paa nævnte Ejendomme uden Lov og Dom,

saavel som med at forbynde Bønder og Tjenere at vise deres rette Herskab den skyldige og tilbørlige Lydighed, og 3) hvem af Parterne der bør betale Sagens Omkostninger.

Hvad nu Grevens Ret til bemeldte Tordegods angaar, da fremhæver han og grunder samme paa et Aar 1498 af Kong Hans udgivet Laasebrev til Abbed Thue paa Holme-flosters Tordegods, hvorunder nævnte Steder hørte, dernæst paa det af Kong Fred. d. 4de af 28de Decbr. 1722 ud-givne Lensbrev, som indeholder Tilladelse til at indløse og in-corporere hvad Tordegods, der tidligere havde hørt til Brahe-trolleborg, men derfra er udlagt i den Tid Gaarden bar Navn af Ranzauholm og endelig efter den Udskrift fra Rente-famret af den Tordebog dat. 3. Febr. 1662, hvorefter Udlægsforretningen af 15. Septbr. 1664 er sket.

Derimod grunder Justitsraad Holsten sin Ret derved, at de nævnte Steder ej er behæftet med nogen piensynlig Indløsningsret ved hans lovlige Adkomster til Gjelstov Gaard og Gods, ligesom han ikke kan undvære en eneste af disse Gaarde uden at gjøre sin Hovedgaard Gjelstov ufri. Der er fra 1684 til Dato intet læst ved Landstinget om Løsnings-ret til nævnte 3 Gaarde. Man skulde derfor neppe forestille sig, at nogen kunde have bedre, gylbigere og tydeligere Ad-komst til sine Ejendomme end Justitsraad Holsten.

„Grev Konrad Ditlev Reventlows Sternbo eller Arvinger bør derfor tilbagelevere Justitsraad, Landsdommer Holsten de ham fratagne 3 Bondergaarde og sætte dem i samme Stand hvori de fandtes at være d. 16de Januar 1750 baade med Bygning, Herlighed og alt andet med hvad Navn det nævnes kan, hvorefter Citanten da ifølge sine lovlige Adkomster og Lovens 5—3—23 for sig og Arvinger bør beholde. For den ulovlige og despotiske Medfart imod Citanten, med uden foregaaende Lov og Dom, at disponere ham fra alle sine

Herligheder og Rettigheder til og i fornævnte 3 Gaarde, bør der fra Baroniet Brahetrolleborg at betales ham 300 Rd. og i Sagsomkostninger 150 Rd., alt inden 15 Dage fra Dommens lovlige Forfyndelse". — — —

Undertegnet Stochfleth — Leth.

Administrationen for Baroniet Brahetrolleborg optog Sagen paany, men dens Behandling ved Højesteret er tildels en Gjentagelse af dens Behandling ved Kommissionen. Holstens Prokurator breder sig med Troni om det gamle Laasebrev af 1498, der slet ikke igjennem Tiderne er taget til Følge, ikke engang ved Erektionspatentet til Fru Birgitte Trolle 1672. Men Sagen fik alligevel et for Holsten uventet Omflag ved Højesteret, idet der under 27de April 1752 blev kjendt for Ret: „At Kommissionens Dom ikke bør komme Konferentsraad Grev Konrad D. Reventlow og Arvinger til Fornærmelse eller Penges Udgift i nogen Maade, men være berettiget til fra Justitsraad Landsdommer Holsten, ifølge Erektionspatentet af 28. Decbr. 1722, at indløse Haagerupgaard tilligemed Gjellebrede og Esfebjerger imod 1902 Rd. 1 Mk. 5 fj. Holsten bør betale til Justitskassen 5 Rd., medens Processens Omkostninger ophæves.

I den paafølgende Juni Termin bleve Pengene indbetalte for de nævnte Gaarde, der saaledes gik tabt for Gjelstov og kom Baroniet Brahetrolleborg til Gode, hvorunder de endnu høre. Denne Sejr for Baroniet havde til Følge, at man snart opdagede, at der endnu var mere Tordegods at indløse fra Gjelstov, om end under mere betænkelige Forhold. Man gik dog denne Gang mere sindig til Værks idet man i al Venlighed affluttede adskillige Mageskifter med hinanden.

Den lange og kjedelige Strid imellem dets Naboer var udkæmpet. Fra begge Sider var man kommen til Erfjendelse af, at „godt Naboskab er Guld værd“. Alle Spor af

Uenighed var snart udslettet. Hundrede Aar ere forlængst forløbne; Familieforhold, gjensidig Højagtelse og trofast Naboskab knyttede nu de 2 Herkaber sammen. Det eneste Minde om deres Forfædres lange og bitre Stridigheder bevares endnu i en Bøngesum, som aarlig ydes af Gjelstov Godskasse, efter de Mageskifter, der var en Følge af hin Trætte, hvis Oprindelse dog i Grunden var Kaj Lykkes Forhold til den listige Sofie Abelsdatter og hans ullykkelige Brev til hende af 12. April 1656. Gaagerup Skrivergaard's Ruiner, der i sin Tid var Peter Børtings og Sofie Abelsdatters Herresæde, har man funden, og derpaa opført en Bolig efter Nutidens Smag. Og her hvor den mægtige Ridesfoged for over 200 Aar siden havde sit Herresæde, bor nu en jævn og beskeden Bonde, der kun kjender sine Forfædres Trængselstider under Ridesfogdens Magtperiode som et halvt forvirret Sagn.

Umærkninger.

- 1) Frands Lyfkes ældste Søn Henrik, der døde i Maret 1630 var født 1622, hvorved Kaj Lyfkes Fødselsaar ikke kan ansættes tidligere end 1623. Om Kaj Lyfke cfr. Rasmussen Gisselfeld S. 94 fl., hvor der bl. A. meddeles, at han i Marts 1644 opholdt sig i Padua, maaske for at studere ved det derværende Universitet.
- 2) Efter et Foredrag af Professor C. Pal. Müller der velvillig har været Forf. overladt.
- 3) Kaj Lyfke opholdt sig allerede 1646, idetmindste en Tid paa Rångholm, da han i dette Aar ifølge Naby Kirkebog stod Fadder til Præsten Jørgen Jakobsens Datter. 1649 træder hans Ophold paa Rångholm tydeligere frem, navnlig kjøbte han 4 Gaarde med 55 Svins Olden i Sundstrup By af Ejler Wille til Røkkeshølle.
- 4) Rasmussen Gisselfeld S. 94.
- 5) Sunds Herreds Tingbog for 1657, Svendborg Amtsarkiv.
- 6) Rångholms Regnskaber for 1656 - 57 Gehejmearkivet.
- 7) Rasmussen Gisselfeld. Om Kaj Lyfkes Sværving hedder det i Bechers Samlinger til Frederik den 3dies Historie under 24. Januar, at Kaj Lyfke og hans Svoger Frands Brockenhus have gjort deres Bedste til at samle den nødvendige Pengesum til at hverve paa egen Regning (dog faaledes, at Udlæget atter skulde godtgjøres) d. 24de Febr. havde Kaj Lyfke faaet nogle Ritmestre som han havde affendt med Patenter og Penge til Hølsten for at hverve et Regiment Hestfolk. Han ventede et Kompagni fra Holland under Hr. v. Riswigh. For sine Udlæg ved denne Sværving forlanger Kaj Lyfke senere (7. Novbr.) Nyborg Len i Underpant, men herpaa vil Kongen ej indlade sig.
- 8) Rångholms Regnskaber for 1661. Rgl. Bib. Mfl. Ny kgl. Saml. 409 c. Fol.
- 9) Pigernes Sengeskammer „var ifølge Synsforretning over Rångholms Slot af 24de Marts 1664 Salling Herreds Tingbog, imellem Kirkeskrevet og Kajs Sengeskammer“.
- 10) Brevets egentlige Kjernepunkt, Beskyldningen mod Dronningen er trykt hos „Hammerich Christian den Anden i Sverrig og

Carl X. Gustav i Danmark" S. 261. Om Dronningens „Lafejer“ er rimeligvis ment Kammer-tjeneren Jacob Pedersen (cfr. herom Bechers Samlinger til Danmarks Hist. under Fred. d. 3die I. 208, 311, II. 449, 501.

- ¹¹⁾ Citer Professor C. Pal. Müllers Oversættelse.
- ¹²⁾ Om Kaj Lykkes Domsældelse er for en Del benyttet de aftrykte Aftstykker i Rothes „Danske Mænd og Kvinders Eftermæle“ II. 315. Der findes sammesteds Navnene paa Højesteretsassessorerne som havde undertegnet Dødsdommen, som vare: Grev Chr. Rantzau, Otto Krag, Ofte Skade, Søren Seested, Henning Paavist, Hans Ransen, Henr. Ernst, Will. Lange, Peder Lassen, Rasmus Winding, Jens Lassen, Hans Schach, Henrik Rantzau, Arcl Urne, Søren Bjelke, Th. Vente og Gabel.
- ¹³⁾ I Udlægsforretningen efter Kaj Lykke nævnes kun 4 Kommissærer: Søren Bjelke, Ofte Schade, Willum Lange og Chr. Steensen, medens Rothe endnu har to at tilføje, Landsdommerne Henr. Povist og Jens Lassen. Derimod har Rasmussen i sin Gisselsfeld S. 99 fire andre Kommissærer for denne Gaard, nemlig: Oluf Rosenfrands til Tegholm, Chr. Daa til Ravnstrup, Christian Raspersen, Borgmester i Rjøge, og Herman Schrøder, Borgmester i Roskilde.
- ¹⁴⁾ Rasmussen Gisselsfeld 94 fl.
- ¹⁵⁾ Rgl. Bib. Mff. Ny Rgl. Saml. Nr. 409 c. Fol.
- ¹⁶⁾ Rothe Danske Mænd og Kvinders Eftermæle II. 315.
- Ved Noternes Talmærker i Texten er fket den Fejltagelse, at Note 16 skulde henføres til Side 24 Linie 10. Note 17 Side 25 Lin. 2. Note 18 Side 29 Lin. 9.
- ¹⁷⁾ Danske Samlinger 2den Række II. 51.
- ¹⁸⁾ Ifølge Meddelelse af S. Sørensen Ristrup blev Pernille Hans Lavridsens senere gift med Peder Rasmussen paa Falden (Falledgaard i Kværndrup Sogn) hvor hun søges for Forbringer, tildels fra Hans Lavridsens Tid. Hun efterlod 2 Døttre, Martha og Karen Hansdatter.
- ¹⁹⁾ Under 10de November 1663 udgif der et kongeligt Reskript til Biskoppen. at Peder Nielsen Juul maa være Degn i Høgerup i dens Sted som tilforn var baade Degn og Birkefoged (o: en Skrivfejl for Birkestriver.)
- ²⁰⁾ Bispearkivet i Odense: Salling Herreds Breve Nr. 22.

- ²¹⁾ De her meddelte Bidnesbryd, ere ved Hr. Arkivassistent Krarups Velvillie komne Afhandlingen til Gode, efter at de fire første Afsnit allerede var trykt.
- ²²⁾ Med Hensyn til Søren Kornerups Forhold til nærværende Sag, da bemærkes det, at der som bekjendt ogsaa fra andre Sider rejstes Sag imod ham. En nærmere Undersøgelse af disse mod ham anlagte Sager, ville rimeligvis stille hans Handlemaade i denne Rankauholmsske Sag i noget gunstigere Lyg.
- ²³⁾ Ifølge Salling Herreds Tingbog for 1613, efterlod Per Skriver sig 4 Børn, (2 Sønner Henrik og Lavrids og 2 Døtre Sofie og Anna) for hvem Jesper Lavridsen (Søn af Subellæreren Lavrids Jespersen i Espe) ansattes som ret Berge. Under 23de Febr. s. A. giver Christen Lavridsen, Sognepræst i Jordløse, paa sin Broder Jesper Lavridsens Vegne Afkald til Ernst Dussen paa Skjoldemose, for den Arvepart der var tilfalden Per Skriverens Børn i Hogerup, og et lignende Afkald, ligeledes til nævnte Ernst Dussen fra Hans Lavridsen i Haagerup paa sin Hustru Sofie Pedersdatters Vegne, paa den efter hendes Fader Per Skriver tilfaldne Arvepart.
- ²⁴⁾ Rankauholms Regnskaber for 1656—57 Gehejmearkivet.
- ²⁵⁾ Meddelt af S. Jørgensen efter hans Udbrug af Odense Herreds Tingbøger.
- ²⁶⁾ Sfr. S. Jørgensens Bidrag i Fyens Stiftstidende 1875.
- ²⁷⁾ Fynbo Landtings Skjøde og Pantebog 1662 Landsoverretsarkivet.
- ²⁸⁾ Salling Herreds Tingbog 1664.
- ²⁹⁾ do. do.
- ³⁰⁾ do. do. 1665.
- ³¹⁾ Den Westenske Slægt var i over hundrede Aar fra denne Tid den vigtigste i Odense og ejede foruden Apotheket flere Herregaarde i Fyn. (Se Tilbageblik paa Fyns Stiftstidendes første Aarhundrede S. 7 og Engelstoft: Odense Bys Historie 222.
- ³²⁾ Om Peter Børtings Forhold i Norge, se Krafts Beskrivelse over Norge 2den Udg. III. 49 fl.
Budstikken 4de Aarg. 543. Norske Samlinger 8 vo. II. 556.

